

NÜZHETÜ'L-EBDÂN Fİ TERCEMETİ GÂYETİ'L-İTKÂN'DAKİ (251A-497B) BİTKİ ADLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

A Study on Plant Names in Nüzhetü'l-Ebdân fi Tercemeti Gâyeti'l-İtkân (251A-497B)

Dr. Ayhan DOST

Milli Eğitim Bakanlığı, Adıyaman, Türkiye, ayhndst@gmail.com

Prof. Dr. Şehrebanı ALLAHVERDİYEVA

Adıyaman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Adıyaman, Türkiye, sallahverdiyeva@adiyaman.edu.tr

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş/Received
26.11.2024

Kabul/Accepted
21.03.2025

Sayfa/ Page
96-122

Öz

İnsanlar var olduğundan beri doğadan faydalanmaktadır. Geçimini sağlamak, giyinme ihtiyacını karşılamak, barınmak ve beslenmek için doğadan elde ettiği ürünleri kullanan insanoğlu, sağlığını koruma ve hastalıklarını tedavi etme konusunda da yine doğaya yönelmiştir. Avcılık ve toplayıcılıkla başlayan bu süreçte insanlar, çevrelerindeki bitkilerin sadece besin değil, aynı zamanda şifa kaynağı olabileceğini fark etmişlerdir. Zamanla, hastalıklarını iyileştirmek amacıyla farklı bitkiler üzerinde gözlem yapmış, deneyimledikleri bu tedavi yöntemlerini sonraki nesillere aktarmışlardır. Hangi bitkinin hangi hastalığa iyi geldiğine dair elde edilen bilgiler, halk arasında yayılmış gerek telif gerekse tercüme eserler aracılığıyla çeşitli topluluklar arasında ortak bir başvuru kaynağı haline almıştır.

Bir dilin gelişimini, söz varlığını, cümle yapısını ve terim üretme kapasitesini tam olarak anlayabilmek, o dilin tarihî metinlerini incelemekle mümkündür. Bu çerçevede biz de 18. yüzyılda Mustafa Ebu'l-Feyz tarafından Türkçeye tercüme edilen Nüzhetü'l-Ebdân Fi Tercemeti Gâyeti'l-İtkân adlı eserde geçen bitki adlarını inceledik. Zira adı geçen eserde birçok bitki adı yer almaktadır. Bu bitkiler, çeşitli hastalıkları tedavi etmek amacıyla kullanılmakta olup eserde ayrıca hayvanlar, taşlar ve çeşitli gıdalara da değinilmektedir. Bu çalışmada, eserde geçen bitki adları ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tıp metinleri, Bitki adları, Bitkilerle tedavi, Nüzhetü'l-Ebdân Fi Tercemeti Gâyeti'l-İtkân, Mustafa Ebu'l-Feyz.

Abstract

Since the beginning of their existence, humans have benefited from nature. Using the resources obtained from nature to make a living, meet clothing needs, find shelter, and sustain nourishment, humanity has also turned to nature for preserving health and treating illnesses. In this process, which began with hunting and gathering, people realized that the plants around them were not only a source of food but also a source of healing. Over time, they observed various plants to cure their ailments and passed on these treatment methods to future generations. Knowledge about which plant was effective for which ailment spread among people and became a common reference source for various communities through both original works and translated texts.

Understanding the development of a language, its vocabulary, sentence structure, and capacity for generating terms is only possible by examining its historical texts. Within this framework, we analyzed the plant names mentioned in the work *Nüzhetü'l-Ebdân Fi Tercemeti Gâyeti'l-İtkân*, translated into Turkish by Mustafa Ebu'l-Feyz in the 18th century. This work includes numerous plant names, which were used for treating various illnesses. Additionally, it references animals, stones, and various foods. In this study, the plant names mentioned in the text are examined in detail.

Abstract: Medical texts, Plant names, Herbal treatment, Nüzhetü'l-Ebdân Fi Tercemeti Gâyeti'l-İtkân, Mustafa Ebu'l-Feyz.

Atıf/Citation: Dost, A ve Allahverdiyeva, Ş. (2025). Nüzhetü'l-Ebdân Fi Tercemeti Gâyeti'l-İtkân'daki (251a-497b) bitki adları üzerine bir inceleme. *Mecmua*, 10(19), 96-122.

Giriş

Türkçe, bitki adları bakımından oldukça zengin bir dil olarak öne çıkar. “Türkçenin tarihi metinlerinde, Türkiye Türkçesinde ve Türkiye Türkçesi ağızlarında pek çok bitki adı yer almaktadır.” (Tuğluk, 2022, s. 270). Bitkiler hem insan hem de hayvan hastalıklarının önlenmesi ve tedavisinde önemli bir rol oynamaktadır. Bitkilerden elde edilen çeşitli bileşikler ve özler, birçok hastalığın iyileştirilmesinde etkili olup günümüz ilaçlarının da temelini oluşturan kaynaklar arasında yer almaktadır. “Bitkilerin tıpta ilaç olarak kullanılması, bitki adlarını bir tıp ve eczacılık terimi durumuna getirmiş, bu nedenle de bitki adları üzerine yapılan çalışmalar botanik biliminin sınırlarını aşarak farklı bilim alanlarının inceleme konusu olmuştur. (Önler, 2004, s. 276).

Bitkiler, kendilerine verilen adlarla insanın zihninde şekillenen, duygu ve düşünce dünyasında önemli karşılıklar bulan varlıklardır.” (Alkayış, 2023, s. 285). Söz varlığı içinde yer alan bitki adları, bir dilin kavram alanını anlamak açısından önemli ipuçları sunar. Bitki adları, sadece bir coğrafyanın florasını değil, aynı zamanda o kültürün doğaya bakış açısını, tıp ve eczacılıkla ilgili bilgi birikimini ve gündelik yaşamda hangi bitkilerin ne amaçlarla kullanıldığını da ortaya koyar. Bu nedenle bitki adlarının incelenmesi, o dilin zenginliğini, terim üretme kapasitesini ve kültürel birikimini anlamada değerli bir kaynaktır. Edebî metinlere kıyasla daha sade bir dilin kullanıldığı ve üslup kaygısının daha az olduğu tarihî tıp metinleri, uzmanlık dili olarak adlandırılan dilin özgün bir biçimini sunar. Ayrıca, Fransızca, Latince gibi dillerden alınan birçok kelime ve genel dildeki kelimelerin farklı anlamlarda kullanılması tarihî tıp metinlerini söz varlığı açısından değerli kılmaktadır. Bu bakış açısıyla, 18. yüzyıla ait Nüzhetü'l-Ebdân Fi Tercemeti Gâyeti'l-İtkân adlı tıp metni üzerine bir çalışma tarafımızca yapılmıştır.

Bu çalışmada XVIII. yüzyılda Mustafa Ebu'l-Feyz tarafından Türkçeye tercüme edilen Nüzhetü'l-Ebdân Fi Tercemeti Gâyeti'l-İtkân adlı tıp metninin 251A-497B varakları arasında geçen bitki adları tespit edilip alfabetik olarak sıralanmış, dil kısaltması ve bitkilerin anlamları aktarıldıktan sonra tespit edilebilenlerin Latince karşılıkları parantez içinde verilmiştir. Devamında bitki adının geçtiği sayfa ve satır numarası parantez içinde gösterilmiştir. Çevirisi yapılan yazmanın varak numaraları iki yüz, üç yüz ve dört yüzü olması nedeniyle her varak aralığından iki adet örnek alınmış olup bir bitki adıyla ilgili en fazla altı adet örneğe yer verilmiştir.

Çalışmamıza konu olan bitki adlarının anlamları verilirken Şehsuvaroğlu (1970), Korkmaz (1992), Küçükler (1994), Önler (1999), Ahmet Vefik Paşa (2000), Tietze (2000), Gül Elbir (2000), Develioğlu (2002), Unat & İhsanoğlu & Vural (2004), Steingass (2005), Aydın (2006), Önler (2006), Baytop (2007), Gülensoy (2007), Uçar (2009), Türk Dil Kurumu (2009), Türk Dil Kurumu (2011), Paçacıoğlu (2014), Küçükler ve Yıldız (2016), Telli (2017), Küçükler ve Yıldız (2018), Alkayış (2019), Ayan ve Karpuz (2020), Aydeniz (2021) kaynakçada yer verilen tez, sözlük ve makalelerden yararlanılmıştır.

1. MUSTAFA EBU'L-FEYZ

“Osmanlı İmparatorluğunda 17. yüzyılda hekimbaşı olarak görev yapmış olan Salih bin Nasrullah'ın Arapça olarak kaleme aldığı Gâyetü'l-İtkân fi Tedbîr-i Bedeni'l-İnsân adlı eseri, 18. yüzyılda Nüzhetü'l-Ebdân Fi Tercemeti Gâyeti'l-İtkân adıyla Mustafa Ebu'l-Feyz tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir.” (Dost, 2024, s. 2).

Kimi kaynaklarda Mustafa Ebu'l-Feyz'in Hekimbaşı Hayatizade Mustafa Feyzi Efendi'nin talebesi olduğu dile getirilmiştir. Katalog kayıtlarında ise adı Hayatizade Ebu'l-Feyz Mustafa b. Mehmed diye geçmektedir. Tabibin, “Tuhfe-i Müteehhilin” adlı eseri üzerine çalışma yapan Uzel, katalog kayıtlarında lakap ve künyelerde bazı farklılıklar olsa da ‘Mustafa bin Mehmed bin Ahmed’ adının ön plana çıktığını, Hayatizade ailesinin isim zincirinin ise ‘Mehmed bin Mustafa bin Ahmed bin Mustafa’ şeklinde olduğundan yola çıkarak tabibin Hayatizade ailesinden olmadığı sonucuna ulaşmıştır (Uzel, 2005, s. 19).

Mustafa Ebu'l-Feyz'in “Risale-i Feyziye” adlı eserinde tıp ilmini nasıl öğrendiğini açıkladığını görmekteyiz. Söz konusu eserde yazar, gençlik yıllarından itibaren tıp ilmiyle uğraştığını, tıbbın bütün inceliklerini ve hakikatlerini, bütün kaide ve pratik uygulamalarını öğrenmek için uzun yıllar Reisületibba hizmetinde çalıştığını ve Allah'ın lütuf ve keremiyle hastaları tedavi eder hâle geldiğini anlatır (Aydın, 1998, s. 290). Yine “Düstûr't-tabib fi ameli minazi't-terkib” adlı eserini Ömer

Efendi'ye arz ettiğini bildirmesi (Aydın, 1998, s. 290) Mustafa Ebu'l-Feyz'in ustasının Reisületıba Ömer Efendi olduğunu göstermektedir.

Yazarın doğum tarihi hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamakla beraber “Hülâsatü't-tıp” adlı eserinin ön sözündeki “...târih-i hicretin 1163 senesine bâliğ olduğda sinn-i fakîr yetmiş ikiye bâliğ olmuş idi...” ifadesinden Hicri 1091 tarihinde doğduğu (Aydın, 1998, s. 290) anlaşılmaktadır.

Sultan Ahmet Dârü'ş-şifâsında başhekimlik yapan Mustafa Ebu'l-Feyz, Yenişehir, Bursa ve Mekke kadılıklarında bulunmuş (Tahir, 1975, s. 230), Hicri 1168 senesinde İstanbul'da vefat etmiştir (Tuncer, 1978, s. 17).

1.2. NÜZHETÜ'L-EBDÂN Fİ TERCEMETİ GÂYETİ'L-İTKÂN

Nüzhetü'l-Ebdân Fi Tercemeti Gâyeti'l-İtkân'a kaynaklık eden Gâyeti'l-İtkân fî Tedbîr-i Bedeni'l-İnsân adlı eser Salih bin Nasrullah tarafından 17. yüzyılda Arapça olarak kaleme alınmıştır. Eser müsvedde hâlde iken Salih bin Nasrullah vefat etmiştir. Oğlu Kazasker Yahya Efendi, eserin temize çekilmesi işini Fatih Dârü'ş-şifâsı başhekimi Ahmed Ebus-suud'a vermiştir. Daha sonra 18. yüzyılda yazarın torunlarından kazasker Feyzullah Efendi, bu eserin Türkçeye çevrilmesi için Sultan Ahmet Dârü'ş-şifâsında başhekimlik yapan Mustafa Ebu'l-Feyz'e ricada bulunmuştur. Böylece eser 1728 yılında Nüzhetü'l-Ebdân Fi Tercemeti Gâyeti'l-İtkân adıyla Türkçeye çevrilmiştir (Demirhan Erdemir, 1996, s. 196). Eser, 1885 yılında İstanbul'da basılmıştır (Aydın, 1998, s. 291).

Eserin tarafımızca 20 nüshası tespit edilebilmiştir. Üzerinde çalışma yapılan nüsha, Manisa İl Halk Kütüphanesinde 45 Hk 5328 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Tamamı 497 varaktan ibaret olup 210x155-170x110 mm ölçülerindedir. Kahverengi meşin ciltli olan yazmanın söz başları ve cetvelleri kırmızı renktedir.

Mustafa Ebu'l-Feyz eseri Arapçadan Türkçeye tercüme ederken yer yer “şerh” diyebileceğimiz çeşitli eklemeler yaparak eseri genişletmiştir. Eser, dört makaleden ibaret olup genel tıp bilgilerini içermektedir. Her makale kendi içerisinde cüzlere, cüzler bablara, bablarda fasıllara ayrılmıştır.

“Külliyât” adıyla verilen birinci makalede yazarın “şarâbî” dediği eczacılara lazım olacak birleşik-terkib ilaçlar tanıtmıştır. İkinci makale ilaçların dozları, hazırlanışları ve kullanımlarını içermektedir. Bu bakımdan farmakobe özelliği taşımaktadır. Üçüncü makale uzuvların hastalıklarından, dördüncü makalede ise ateşli hastalıklar ve zehirlere değinilmiştir. Ayrıca skorbüt ve frengi gibi o dönemde yeni yeni tanınmaya başlayan hastalıklar da eserde yer almaktadır. Bunun yanı sıra o dönemde henüz keşfedilmiş kinakına bitkisinin ve kabuğunun faydaları üzerine bilgiler de eserde yer almaktadır.

1.3. ESERİN NÜSHALARI

Çalışmada kullandığımız eserin yurt içi ve yurt dışında olmak üzere 20 nüshası tespit edilmiştir. Eserin el yazması nüshaları, buldukları yer ve arşiv numaraları şu şekildedir:

- İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi El Yazmaları, R. 1682.
- İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi El Yazmaları, R. 1683.
- İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi El Yazmaları, R. 1683.
- İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi El Yazmaları, B. 343.
- İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi El Yazmaları, E.H. 1834.
- Kayseri, Raşit Efendi Eski Eserler Kütüphanesi, Raşid Efendi 1238.
- Ankara, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 304.
- Ankara, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 620.
- Ankara, Milli Kütüphane Nevşehir Gülşehir Karavezir İlçe Halk Kütüphanesi, 50 Gül-Kara 206.
- İstanbul, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu, 34 Ae Tıb 326.
- İstanbul, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu, 34 Ae Tıb 327.
- İstanbul, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu, 34 Ae Tıb 328.
- Manisa, İl Halk Kütüphanesi, 45 Hk 5328.
- Musul-Irak, Mektebetü'l-Evkafi'l-Amme Türkçe Yazmalar, Hasan Paşa Celili 24/8.
- Kahire-Mısır, Hidiv Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, 9041.
- Kahire-Mısır, Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, m Tıbbı Türki 5.
- Kahire-Mısır, Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, m Tıbbı Türki 26.

İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, MC_Yz_0028.
İstanbul, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, NEKTY07078.
Ankara, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Yz. B 35/2.

2. NÜZHETÜ'L-EBDÂN Fİ TERCEMETİ GÂYETİ'L-İTKÂN (251A-497B) GEÇEN BİTKİ ADLARI

âbâtîka: < Bir çeşit bitki. (405a/20, 414b/15)

acı bādem: Gülgillerden, dikenli veya dikensiz, meyvelerinin kabukları kalın, çekirdekleri küçük olan bir tür badem ağacı. (280a/13, 289a/4, 314a/11, 325b/1, 443a/1)

afneteyn: < Bir çeşit bitki. (305b/7)

aftimün: < Yun. Bağboğan, serende, fesleğen saçı; (*Cuscuta epythimum*). (305b/19, 306a/3, 306a/15)

āftin: < Yun. Anadolu'da yirmi kadar türü olduğu bilinen ve veronika olarak da adlandırılan bir bitki; pelin otu, yavşan otu; (*Artemisia absinthium*). (305b/11)

afyon: < Ar. Kef otu, adam agusu. (272a/7, 299a/16, 301b/10, 385a/17, 421a/10, 429a/11)

ağac kavunu: Turunçgillerden, Akdeniz ülkelerinde yetişen, taç yaprakları mavimsi pembe, küçük bir ağaç; (*Citrus medica*). (257a/17, 259b/8, 259b/12, 259b/15, 260a/17, 260b/11, 260b/6)

ağac kavunu çekirdeği: Ağaç kavunu ağacının çekirdeği. (257a/10, 258a/24, 327a/10, 387b/5, 419a/5, 493a/6)

ağac kavunu kabuğu: Ağaç kavunu ağacının kabuğu. (252b/8, 298a/22, 309b/2, 366b/3, 430b/17, 481b/19)

ağrimüniyâ: < Bir çeşit bitki. (311b/21, 353a/6, 461b/18, 463b/4, 474a/1, 474a/10)

ağu ağacı: Zakkum; (*Nerium oleander*). (493a/18)

ağ günlük: Günlük ağacının beyaz türü. (281b/21)

ağ sandal: Hindistan'dan getirilen kuvvetli ve güzel kokulu sert bir ağaç olup kırmızı, sarı ve ak gibi birkaç çeşidi vardır. (265a/9, 298a/11, 331a/5, 397a/9, 414b/17, 454a/15)

ağ soğan: Ada soğanı. (341b/6)

ağākīyâ: < Yun. Akasya ağacı; (*Acacia*). (265b/12, 276a/22, 292b/26, 338b/16, 343b/19)

ağhuvân: < Ar. Sığırgözü denen iri bir papatya türü; (*Anthemis nobilis*). (465a/6)

ağvâterya: < Bir çeşit bitki. (275a/21)

alıç: < Far. Hünnapgillerden, kırlarda kendiliğinden yetişen, hekimlikte ve boyacılıkta kullanılan, sert odunlu bir ağaç, gövem eriği, geyik diken, akdiken; (*Crataegus*). (326a/9)

ālūsen: < Ar. Nazar otu. (497a/19)

altun otı: Asteraceae familyasına ait çok yıllık bir çalı türüdür; (*Helichrysum italicum*). Hoş kokulu sarı çiçekleri ve gümüşümsü gri yaprakları ile tanınır. Sarı çiçek, solmaz çiçek, güve otu gibi isimlerle de bilinir. (290a/20, 291b/19, 305b/10, 327a/9, 391b/19, 403a/8)

anber: < Ar. Amber, bir tür mimosa; (*Geum urbanum*). (256b/10, 296b/18, 337b/4, 393b/1, 418a/13, 486a/2)

anber-i bāris: < Ar. Karamuk, kadın tuzluğu, diken üzümü, san çalı denen, çalı şeklinde küçük çiçekli, uzunca ve kırmızı meyveler veren yabani bir ağaç. (256b/4, 295b/21, 333b/6, 397b/18, 418a/8, 493a/9)

ānberā: < Ar. İğde yemişi. (268a/10)

anberāturyâ: < Avrupa'da yetişen ince ve keskin bir kök olup hummada, çeşitli sıtmalarda ve zehirli ögeleri yok etmede kullanılır. (345a/10, 368b/4, 418b/24, 419b/11, 487b/17)

āncelikā: < Yun. Avrupa'da yetişen ince ve keskin bir kök olup hummada, çeşitli sıtmalarda ve zehirli

ögeleri yok etmede kullanılır. (257a/4, 280a/13, 345b/24, 387b/22, 418a/14, 497a/24)

anīsūn: < Far. Anason, maydanozgiller familyasından bir yıllık otsu bitki; (Pimpinella Anisum). (252a/18, 299a/20, 304a/5, 342a/1, 348a/11, 354a/7)

ānzerūt: < Far. Gözotu; (Astragalus sarcocolla). (302b/1, 351a/3, 381a/15, 422b/8, 459b/25, 471b/21)

‘ar‘ ar ağacı: Ardıç ağacı; (Juniperus). (359b/23)

ardıc: < T. Servigillerden, güzel kokulu yapraklarını kışın da dökmeyen, yuvarlak kara yemişleri ilaç olarak kullanılan bir ağaççık; (Juniperus). (263b/5, 356a/2, 417a/3, 448a/9, 453a/25)

ardıc ağacı: Ardıç ağacı. (418b/6, 452b/23)

ardıc tohumu: Ardıç tohumu. (275a/6, 346a/22, 367a/25, 403a/6, 479a/20, 487b/22)

armātīkū: < Bir çeşit bitki. (287a/7, 298a/22, 298b/4, 306a/18, 312a/10, 343b/22)

armud: < Far. Armut; (Pirus communis). (358b/24)

arpa: < T. Arpa; (Hordeum vulgare). (253b/17, 299a/10, 311b/9, 389a/2, 405a/15, 466b/1)

‘arṭanīṣā: < Yun. Buhûr-ı meryem, sıçan otu, domuzağırşığı; (Juniperus communis). (309a/17, 310a/12, 447b/14)

‘aşāü’r-rā‘ī: < Ar. Çoban dayacağı, çoban değneği, eşek madımağı, kadımalak, keçi memesi, kurtpençesi; (Polygonum aviculare). (254b/23, 276a/19, 326a/1, 392a/15, 407b/11, 471a/21)

aşānāsiyā: < Yun. Ekinezya, kirpi otu; (Echinacea). (284a/6)

āsār: < Bir çeşit bitki. (348a/10)

āsārūn: < Yun. Kediotu, āsārūn; (Asarum europaeum). (266b/21, 289a/7, 305b/9, 388a/1, 404b/12, 497b/5)

‘asel-i ḥalbūb: < Ar. Yer fesleğeni. (361b/22)

aşl-i fāşerā: < Ar.-Sür. Semiz kabak kökü. (8361b/10)

aşlü’l-ḥummāz: < Ar. Kuzu kulağı kökü. (291a/15)

aṭa şoğanı: Ada soğanı. (251b/22, 265a/21, 310a/19, 335a/21, 410b/24, 488b/11)

ayrık(ğ): < T. Buğdaygillerden, kökü hekimlikte idrar söktürücü olarak kullanılan yabani bir bitki; (Agropyrum repens). (280b/17, 295b/17, 303b/17, 381b/24, 400a/11, 413a/9)

ayrık köki: Ayrık bitkisinin kökü. (291b/2, 314a/17, 319b/15, 329a/5, 355b/17)

ayva: < T. Ayva ağacının meyvesi; (Cydonia vulgaris). (253a/16, 253b/15, 298b/25, 326a/9, 374a/16, 432a/10, 495b/5)

ayva ağacı: Ayva ağacı. (318a/13)

ayva çekirdeği: Ayva meyvesinin çekirdeği. (251a/1, 274a/19, 333b/7, 384b/20, 414b/25, 489b/23)

ayvadāne: < Yun. Ayvadana bitkisi, civan perçemi, pelin; (Achillea millefolium). (483a/1, 483a/8)

bābūnec: < Far. Papatya çiçeği; (Matricia chamomilla). (277b/14, 278b/1, 406a/3, 350a/12, 497a/20)

bādem: < Far. Badem; (Amygdalus communis). (252b/16, 297b/15, 313b/17, 363b/3, 411b/25, 449b/12)

bādrecnbūya : Far. Oğul otu, kovan otu, melisa, turuncan, limon otu, acem otu adlarıyla bilinen bir ot; (Melissa officinalis). (363b/14)

bahār: < Ar. Papatya, sığır gözü, sari papatya, sığır papatyası bitkileri; (Anthemis nobilis). (269a/17, 313a/2, 313b/10, 447a/11)

baķılla: < Ar. bk. baķlā. (314b/21, 365a/12, 385b/12, 428a/5, 459b/14, 487a/8)

- bakla:** < Ar. Bakla; (*Vicia faba*). (267b/23, 279b/14, 307b/16, 386b/17, 422a/2, 481a/8)
- baldıran:** < T. Nemli yerlerde yetişen, tohumları eczacılık ve hekimlikte kullanılan maydanoz cinsinden zehirli bir bitki, ağuş otu; (*Conium maculatum*). (310a/23, 362b/2, 385a/17, 486b/2, 492a/23)
- baldırıkara:** < T. Eğrelti otu cinsinden, nemli yerlerde, taşlar arasında biten yapraklarının sapları saça benzer bir bitki; (*Aspelinum adianthum*). (252a/19, 289a/2, 311b/22, 398b/5, 405b/13, 483a/1)
- bapadya:** < Yun. bk. Papadya. (283b/18, 284a/6)
- bāñ tohumu:** Ban bitkisinin tohumu. (418b/18)
- bāselikūn:** < Yun. Fesleğen, reyhan; (*Ocimum basilicum*). (423a/1, 459b/18)
- batrāsāliyūn:** < Yun. Maydanoz. (387a/11, 387b/16)
- behmen:** < Ar. Kuduzotu, kırmızı türüne kızıl behmen; (*Statice limonium*). (258a/3)
- belesān:** < Ar. Pelesenk ağacı ve bundan elde edilen yağ; (*Commiphora opobalsamum*). (254a/20, 489b/1)
- belīlec:** < Far. Belile otu; (*Bellerica myrobalan*). (258a/7, 278b/25)
- bellūt:** < Ar. Palamut, pelit, meşe palamudu; (*Quercus aegilops*). (276a/24)
- bellūt yaprağı:** Bellut ağacının yaprağı. (303a/20, 417a/4)
- bellūt yemişi:** Bellut ağacının meyvesi. (382a/9)
- belūt:** < Ar. bk. bellūt. (382a/6)
- benc:** < Ar. Ban otu denen bitki ve bunun afyon gibi uyuşturucu, keyif verici tohumu. (300a/25, 351b/7, 385b/10, 440b/23, 489b/13, 492b/5)
- benc köki:** Benc bitkisinin kökü. (429a/18)
- benc yaprağı:** Ban otu bitkisinin yaprağı. (284a/12, 300a/20, 317a/7, 385a/17, 440b/23)
- benefsec:** < Ar. bk. benefşe. (308b/4, 424a/6, 426a/13)
- benefşe:** < Far. Menekşe; (*Viola tricolor*). (253b/13, 290b/19, 311a/17, 397a/10, 405a/21, 488b/1)
- benefşe çiçeği:** Menekşe çiçeği. (306a/15)
- benefşe yaprağı:** Menekşe yaprağı. (286b/5, 299a/4, 301b/17, 373b/21, 391a/2, 396a/20)
- beni İsrā'ıl zeytuni:** < Ar. İsrail zeytini. (327b/21)
- besbāse:** < Ar. Küçük Hindistan cevizi ve bu meyvenin toz hâline getirilmiş kabuk içi; (*Myristica fragrans*). (257a/5, 297a/16, 306a/4, 382a/10, 418a/9, 474a/6)
- besfāyic:** < Ar. Bespaye, kaya eğreltisi; (*Polypodium vulgare*). (252a/17, 291b/14, 303b/13, 391b/19, 400a/11, 458a/1)
- besfāyic:** < Ar. bk. besfāyic. (279a/2)
- bezr-ı hūmmāz:** < Ar. Kuzu kulağı tohumu. (256b/9)
- bezr-i kaṭūnā:** < Ar. Pire otu, karnıyarık out; (*Tanacetum coccineum*). (295a/15, 298b/25, 328a/5, 381a/24-25, 432a/9, 490b/10)
- bezr-ı benç:** < Ar. Beyaz benc otu, beyaz tatula, şeytan otu. (385b/18)
- bezür:** < Ar. bk. bezr. (278b/6, 289b/20, 303b/19, 315b/12, 336a/17, 340b/22)
- bezür-ı bādem:** < Ar.-Far. Badem tohumu. (251a/11, 253b/18, 254a/1, 332a/9, 333b/19, 343b/11, 344b/7)
- bezür-ı kaṭūnā:** < Ar. bk. bezr-ı kaṭūnā. (333b/9)
- biber:** < Yun. Biber (*Piper*). (284a/22, 285a/4, 312a/19, 341b/13, 439a/20, 447a/18)

- biberiye:** < Yun. Akdeniz çevresinde çok yetişen, güzel kokulu yapraklarını dökmeyen, çiçekleri soluk mavi renkli, çok yıllık bir bitki; (*Salvia rosmarinus*). (260b/6, 260b/17, 345a/11, 354a/7, 483a/1, 487b/20)
- biberiyye:** < Yun. bk. biberiye. (257a/4, 275a/6, 322a/3, 386b/11, 442b/13, 468a/26)
- birincâsf:** < Far. Miskotu. Birleşikgillerden, hekimlikte kullanılan bir bitki; (*Compositae artemisialaxa*). (295b/18, 345a/7, 386a/9, 473b/24, 497a/21)
- boy tohumu:** Boy bitkisinin tohumu. (251b/18, 299a/5, 310a/17, 386a/13, 422a/9, 495b/1)
- boya:** < T. Bir tür kök. (346a/18, 355b/18, 356b/24, 474a/13, 497b/5)
- bögrülce:** < T. Fasulyeye benzer bir bitki; (*Vigna sinensis*). (267b/22, 279b/14, 314b/21, 365a/12, 481a/3)
- böğürtlen:** < T. Böğürtlen; (*Rubus caesus*). (302a/23, 346b/7, 357b/11, 432a/10, 465b/22, 474a/20)
- böğürtlen yaprağı:** Böğürtlen yaprağı. (295b/18)
- böğürtlen filizi:** Böğürtlen bitkisinin filizi. (316a/2, 340b/25, 365b/22, 477a/12, 474a/20)
- buğday:** < T. Buğday; (*Triticum aestivum*). (252a/5, 296b/19, 300b/16, 396b/2, 422b/25, 471a/7, 496b/13)
- buğür-ı meryem:** < Ar. Tavşan kulağı, siklamen de denilen çuha çiçeğigillerden yaprak ve çiçek sapları kökten sürme, çiçekleri baş aşağı dönmüş bir süs bitkisi. (300a/1, 355b/23, 379b/20, 446b/3, 481a/2, 483b/14)
- būraç:** < Bir çeşit bitki. (339b/9, 351a/24, 356a/6, 428a/6, 480b/22, 481a/8)
- burç:** < T. Ökse otu; (*Viscum album*). (428b/12)
- burçak:** < T. Burçak; (*Vicia ervilia*). (339b/24, 355b/16, 386b/18, 432b/23, 459b/16, 485b/6)
- burc ağacı:** Ökse otu, ökse ağacı, gökçe ağacı. (361b/14, 376b/20, 474a/5, 497a/25, 497b/2)
- ca' de:** < Ar. Venüs saçı, karabacak otu, baldın kara otu; (*Adiantum capillus-veneris*). (452a/24)
- cāvşir :** < Ar. Cavşir otu ve bundan elde edilen tıbbi bir zamk; (*Ferula elaeochyrtis*). (338b/3, 364b/13, 368a/6, 386b/13, 411b/8, 454b/14, 497a/6)
- cāvşir köki:** Cavşir otunun kökü. (465b/2)
- centiyânâ:** < Lat. Halk arasında "kızıl kantaron" denen, ateş düşürücü, iştah açıcı, kuvvetlendirici ve uyarıcı hassalarından dolayı hekimlikte, eczacılıkta kullanılan, altın sarısı çiçekli, iri köklü, kokulu bitki; (*Gentianaceae*). (256a/7, 280a/13, 302b/21, 387b/2, 402a/23, 495a/4)
- ceviz:** < Ar. Ceviz; (*Juglans regia*). (287a/22, 375a/13, 379b/23, 418a/4, 422a/3, 445b/23, 484b/12)
- cevz-ı bevvâ:** < Ar. Hindistan cevizi; (*Myristica fragrans*). (257a/23, 297a/1, 303a/18, 388a/2, 418a/17, 471b/10)
- cülnâr:** < Ar. Gülnar, nar çiçeği; (*Flos granati*). (269a/7, 271b/12, 296a/20, 301a/13, 343b/6, 432a/11, 478b/13)
- cünd-ı bîdester:** < Far. Kunduztaşağı otu ve kökü, cavşir, oğlanaşı; (*Ferula elaeochyrtis*). (268a/20, 286a/8, 335a/22, 386a/12, 411b/8, 493a/16)
- çadırusağı:** < T. Maydanozgillerden, öz suyu hekimlikte kullanılan, kan ve lenf damarlarını genişletici, ağrı dindirici, mikrop öldürücü hassalara sâhip bir bitki; (*Dorema ammoniacum*). (251b/19, 252a/2, 269b/12, 305b/11, 370b/14, 410a/25, 475b/1)
- çalapâ:** < Amerika'da yetişen ve mübarek olduğuna inanılan bir bitki kökünün adı. (305b/19, 309b/2, 319b/20, 320b/2, 320b/3, 456a/9)
- çalı:** < T. Ağaçtan küçük, cılız, dalları çok sık ve çatalı, odunumsu bitki. (442b/24, 442b/25)

çam: < Ar. Çamgillerin dört mevsim yeşil kalabilen, iğne yapraklı bir orman ağacı; (Pinus). (337a/24, 341b/12)

çam ağacı: Çam ağacı. (340b/8, 465b/6)

çam fıstığı: Fıstık çamı ağacının kozalaklarının içinden çıkarılan, kabuğu sert, içi beyaz ve çok iri bir pirinç tanesi biçimindeki, tatlılarda ve yemeklerde kullanılan yağlı, nişastalı meyvesi. (333a/11, 342a/6, 363b/4, 414b/1, 414b/17)

çelik(g): < T. Bir çeşit bitki. (306b/14, 324b/1, 346a/23, 410b/22, 456b/19, 490a/10)

çelpe: < Bir çeşit bitki. (306a/3, 307a/17)

çentiyanâ: < Lat. bk. centiyanâ. (252b/3, 352b/22, 353a/7)

çınâr ağacı: İki çeneklilerden, 30 metreye kadar uzayabilen, gövdesi kalın, uzun ömürlü, geniş yapraklı bir ağaç; (Platanus). (402b/17)

çiftü'l-bellû: < Ar. Bir çeşit bitki. (357b/10)

çilek: < T. Çilek; (Fragria). (325a/8, 360a/1, 360a/7, 410b/1, 474a/3)

çiriş: < Far. Çiriş otu, kar kalktıktan hemen sonra çıkan bir ot, yaprakları sebze olarak kullanılan, aşağı yukarı bir metre yüksekliğinde bir bitki, dağ pırasası; (Asphodelus). (437b/9, 485b/20)

çöp çini: < Far. Çin saparnası, kınakına ağacı; (Smilax china). (317b/10, 357b/8, 399a/12, 441b/10, 452a/12)

çörek otu: < T. Çörek otu; (Nigella damascena). (468b/19)

çügân ağacı: < T Kökü ve dalları, suyu sabun katılmış gibi köpürten, kir temizleyici bir bitki, sabun otu, helvacı kökü; (Saponaria officinalis). (410b/13)

dâcîn: < Far. bk. dârcîn. (257a/5)

dağ servisi ağacı: Kozaklılardan, çiçekleri sarı veya açık yeşil renkli, boyu 40 metre kadar olabilen ve kerestesi yapı işlerinde kullanılan bir orman ağacı, dağ servisi; (Cedrus). (452b/23)

dahl-ı dünyâ: < Ar. Bir çeşit bitki. (303b/13)

daķık: < Ar. Bir çeşit bitki. (281a/10, 443a/23, 459b/15, 464b/13)

dâr-ı fülful: < Far.-Ar. Tarçın tohumu da denen, karabibere benzer, uzun tâneli bir baharat çeşidi; (Piper longum). (264a/5, 336b/18, 361a/20, 407b/2, 447a/18, 447b/2)

dârcîn: < Far. Defnegillerden, genellikle Asya'nın güneyinde yetişen ve değişik türleri bulunan bir ağaç ve bu ağacın, içinde kokulu bir yağ bulunması dolayısıyla baharat gibi kullanılan kabuğu; (Cinnamomum). (252a/14, 294a/20, 306a/4, 395a/7, 403a/7, 481b/24)

darı: < T. Buğdaygillerden, ufak tâneli, hayvan yemi olarak ve boza yapımında kullanılan, bazı yerlerde ekmeği yapılan bitki; (Panicum). (268a/25, 285a/16, 321a/18, 377a/19, 378b/25)

debektâmü: < Bir çeşit bitki. (356b/4)

defne: < Yun. Defnegillerden, yaprakları güzel kokulu ve yaz kış yeşil olan bir ağaç, develik; (Laurus nobilis). (268a/21, 285a/17, 308a/1, 386b/11, 416b/23, 494b/4)

defne tohumı: Defne bitkisinin tohumu. (268a/20, 268b/1, 275a/6)

defne yemişi: Defne bitkisinin meyvesi. (471b/18)

defli: < Ar. Zakkum; (Nerium oleander). (493a/18, 493a/22)

dektâmü: < Bir çeşit bitki. (421a/4, 421a/18, 422a/15, 474a/19)

delüce: < T. Buğdaygillerden, genellikle buğday tarlalarında yetişen, tohumu zehirli, yabancı bir bitki;

(Lolium temulentum). (300b/12, 470b/6,470b/11, 483b/3)

deve dikenî: < T. Deve dikenî, eşek dikenî, boğa dikenî, gengel adlarıyla bilinen bir bitki; (Silybum marianum). (457b/23, 458a/15)

dezâkî üzümü: Bir çeşit üzüm. (312a/9)

diş otu: < T. Diş otugillerden, kurak ve çorak yerlerde yetişen, çok yıllık ve otsu bir bitki, mısır anasonu, kurşun out; (Plumbago europea). (253b/2, 287a/13, 317b/10, 370a/21, 428b/22, 494b/3)

diyâhaliyün: < Bir çeşit bitki. (349a/14)

diyâkatilikün: < Bir çeşit bitki. (267a/6, 290a/15, 302a/21, 396b/4, 400a/25, 492a/8)

duhân yaprağı: < T. Tütün yaprağı. (310a/21)

dükü: < Far. Yabani havuç. (320b/24, 348a/18, 388a/3, 442b/2, 448a/25, 492b/3)

ebegümeci: < T. Ebegümecigillerden, mor renkli çiçekleri ilaç, yaprakları sebze olarak kullanılan, kendiliğinden yetişen çok yıllık bir bitki; (Malva sylvestris). (266a/5, 286b/17, 301b/17, 396b/1, 404a/22, 490b/7)

ebegümeci tohumu: Ebegümeci tohumu. (262b/1, 283b/24, 310a/17, 333b/6, 414b/16)

ebegümeci yaprağı: Ebegümeci yaprağı. (300a/16, 340a/17, 396a/19, 433a/19)

ebhel: < Ar. Ardıç ağacının yemişi. (311b/22, 356b/9, 368a/3, 464a/22, 474a/1, 479a/17)

edhîr: < Bir çeşit bitki. (263b/5, 289a/20, 312a/14, 318a/6, 321a/8, 356b/9)

efsentîn: < Ar. Pelin otu, yavşan otu. (267a/4, 285b/13, 307a/9, 320b/25, 321a/2, 321a/8)

eftimün: < Far. Eftimon, bağboğan, serent, bağbozan, bostanbozan, gelinsaçı, küşüt, cinsaçı, kızıl sarmaşık, küsus, ükşus; (Cuscuta epythimum). (260a/6, 291b/14, 315b/20, 374b/6, 400a/23, 497a/15)

efâviyâ: < Bir çeşit bitki. (325b/2)

egir: < Yun. Egir, karın ağrısını sağıltmak için kullanılan şifalı bir köktür, kasıkotu, azakeğeri, hazambel, yel otu, eğil; (Acorus calamus). (258a/5, 267b/8, 355b/20, 356b/9, 481a/22)

egrelti: < T. Eğrelti otugillerden, kumlu yerlerde yetişen, 150 santimetre kadar yükselebilen, tıpta bağırsak kurtlarını düşürmek için kullanılan çok yıllık ve otsu bir bitki; aşk merdiveni, eğrelti, fujer; (Dryopteris filix-mas). (280a/18, 281b/20, 305b/9, 464b/3, 484b/15)

egrelti köki: Eğrelti otu kökü. (306b/16, 309b/19, 316b/20, 317a/19)

ekşi elma: Ekşi elma. (277b/3)

elma: < T. Elma; (Pirus malus). (265a/13, 266a/19, 365a/18, 400a/16, 467a/15, 493a/9)

emlec: < Ar. Amlac otu; (Phyllanthus emblica). (277a/22, 287a/23, 294a/7, 297a/17)

emrüd: < Far. bk. armud. (326a/9, 492a/11)

encibâr: < Ar. Beşparmak otu; (Potentilla erecta). (333a/21)

enginâr: < Yun. Birleşikgillerden çok yıllık, dikenli bitki; (Cynara scolymus). (342a/23)

entele: < T. Sıracagillerden, birçok çeşidi bulunan ve kuzey yarım kürede yetişen bir bitki; (Delphinium staphisagria). (295b/16, 327a/7, 381b/24)

erik: < T. Erik; (Prunus domestica). (269a/3, 294b/4, 315b/10, 396b/19, 404a/24, 480b/1)

ermâtikü: < Bir çeşit bitki. (287a/24)

ertekiyu: < Bir çeşit bitki. (344b/21)

eşne: < Ar. Ağaç yosunu. (280a/10)

farâsiyün: < Yun. Soğanak da denilen keskin, fena kokulu bir çeşit ot, yabani sarımsak, it siyegi, yaban

- pirasası, dağ gendenesi; (*Allium porrum*). (432b/25)
- fârfara:** < Ar. Öksürük otu; (*Tussilago farfara*). (252a/18, 252a/24, 253b/2)
- fāvāniyā:** < Ar. Ayı gülü, bir şakayık türü; (*Peconia corollina*). (355b/18, 380a/18, 429b/22, 452a/23)
- felūniyā:** < Ar. Felyun. (276a/4, 295b/4, 301b/13, 385a/18, 429a/22)
- felūniyā-ı fārisi:** < Ar. Acem feluniyası. (255a/23, 292a/7, 301a/4, 331a/1, 357b/4, 431a/14)
- felūniyā-ı rūmi:** < Ar. Rum feluniyası. (253a/22, 277b/6, 284a/3, 284a/10, 284a/21)
- ferāsiyūn:** < Yun. Soğanak da denilen keskin, fena kokulu bir çeşit ot, yabani sarımsak, it siyegi, yaban pırasası, dağ gendenesi; (*Allium porrum*). (251a/12, 297b/4, 307a/1, 353a/6, 452a/25, 465a/8)
- feslegen:** < Yun. Ballıbabagillerden, Akdeniz ülkelerinde yetişen, yaprakları güzel kokulu, beyaz veya pembe çiçekli, bir yıllık ve otsu bir süs bitkisi, reyhan; (*Ocimum basilicum*). (257a/3, 257a/8, 400a/14, 410a/25, 452a/22)
- feslegen tohumu:** Fesleğem tohumu. (258a/3, 260a/17, 310a/4, 487b/23, 494b/3)
- feslegen yaprağı:** Fesleğen yaprağı. (363b/22)
- fetāyil-ı silikūn:** < Yaprığı kına yaprağına benzeyen bir karış uzunluğunda olan bir ağaç türü. (464b/5).
- fevāric yemişi:** Fevaric meyvesi. (418b/1)
- findık:** < Ar. Fındık; (*Corylus avellana*). (276b/11, 298a/5, 341b/21, 374b/15, 418b/21, 494b/8)
- fıstık:** < Ar. Fıstık; (*Pistacia vera*). (263b/3, 266a/18, 321b/16, 373a/2, 415a/7, 481a/3, 492b/9)
- firencmüşk:** < Far. Misk otu, yarpuz, harbak, yaban fesleğeni, filiskin; (*Mimulus moschatus*). (421a/5, 474a/11)
- fütenc:** < Far. Yarpuz denilen ot, yaban nanesi; futenc; (*Origanum vulgare*). (263b/4, 275a/13, 322a/24, 382a/10, 492b/16)
- fülful:** < Ar. Karabiber; (*Capsicum annum*). (254a/16, 267b/6, 310a/2, 363a/24, 495b/23)
- fülful-i ebyaz:** < Ar. Ak biber. (286a/11, 309b/12, 341b/23)
- gāfes:** < Ar. Kuzu pıtrağı, koyun otu, fitik otu, kasık otu, kızıl yaprak; (*Agrimonia eupatoria*). (288b/17, 295b/18, 303b/14, 398b/3, 398b/20, 405b/13, 408b/17)
- gārīkūn:** < Ar. Katranköpüğü, çayır mantarlarından, şapkasının alt yüzü dilim dilim ve bir halka ile çevrili bulunan bir cins mantar; (*Polyporus ignarius*). (252a/10, 290a/13, 304a/3, 399a/4, 404b/4, 497a/16)
- gārīkūn-ı ebyaz:** < Ar. Beyaz garikun. (287a/14)
- gayāku:** < Far. Peygamber ağacı. (487b/4)
- gelincik çiçeği:** Gelincik çiçeği; (*Papaver rhoeas*). (470a/8)
- gūd'ul kahr:** < Ar. Tropikal ve sıcak iklimlerde yetişen , nezle otu kökü, Akırı karha adlarıyla bilinen, anavatanı, Kuzey Amerika, Güney ve Güney Asya bölgelerinin dağlık ve Amerika kayalık arazileri olan ve kendiliğinden yetişen bir ağaçtır; (*Anacyclus pyrethrum*). Sürgünleri damarlı ve kahverengi renktedir. (268a/22)
- gül:** < Far. Gül; (*Rosa*). (253b/12, 299a/11, 302a/23, 385b/11, 407a/19, 487b/20)
- gülnār:** < Far. Nar çiçeği; (*Punica granatum*). (338b/11, 379a/20, 427b/20, 479b/21, 497a/5)
- günlük(g):** < T. Günlük ağacı ve bundan elde edilen zamk; ak günlük (*Boswellia*), kara günlük (*Cortex styracis*) olmak üzere iki türü bulunur. (255a/1, 299a/18, 300b/2, 386a/13, 417b/14, 485b/9)
- ḥabbü'l-gār:** < Ar. Defne yemişi. (320b/13, 325a/25, 440a/7)
- ḥabsü'l-fizza:** < Ar. Bir çeşit bitki. (352b/2, 445a/12)

hanzal: < Ar. Ebucehil karpuzu; (*Citrullus colocynthis*). (271a/17, 285b/25, 315b/20, 388a/3, 444a/15, 484b/13)

harbak: < Ar. Çöpleme otu. (355b/24, 368a/5, 411a/15, 443a/1, 497a/10)

harbak-ı esved: < Ar. Kara çöpleme otu; (*Helleborus orientalis*). (252a/12, 304a/3, 350a/9, 375a/17, 411a/17, 450a/1497a/15)

harbak-i ebyaz: < Ar. Ak çöpleme otu; (*Helleborus album*). (279a/6, 375b/15)

hardal: < Ar. Hardal, turpgillerden, sarı çiçekli, deriyi yakıcı nitelikte olan, tohumu hekimlikte kullanılan tadı acı bir bitki. (262b/14, 281a/22, 307b/13386a/23, 422a/3, 492b/11)

hardal-ı ebyâz: < Ar. Beyaz hardal otu; (*Snapsis alba*). (363b/17, 452a/23)

hârreze: < Yaban şalgamı. (323b/17)

haşbü'l-küllî: < Bir çeşit bitki. (327a/16)

haşulbân: < Ar. Biberiye; (*Salvia rosmarinus*). (363b/19, 367a/20, 418b/8, 443a/18, 481a/20)

haşhâş: < Ar. Gelincikgillerden, kapsüllerinden afyon elde edilen, tohumlarından yağ çıkarılan bir yıllık ve otsu bir kültür bitkisi; (*Papaver somniferum*). (251a/10, 289b/20, 349a/5, 376b/9, 414b/3, 494b/17)

haşhâş kabuğu: Haşhâş bitkisinin kabuğu. (336b/3)

haşhâş tohumu: Haşhâş tohumu. (266a/5, 296b/6, 330a/2, 336a/19, 429a/2, 429a/16)

haşşetü'd-dâhıs: < Bir çeşit bitki. (436a/1)

hatmî: < Ar. Ebegümecigillerden, bazı cinslerinin kök ve çiçekleri hekimlikte kullanılan, çok yıllık otsu bir bitki, ağaçküpesi, gülhatmi, hülhatem; (*Althaea officinalis*). (254a/24, 299a/4, 302a/7, 391a/2, 410a/6, 493b/6)

hatmî çiçeği: Hatmi çiçeği. (295b/19)

hatmî köki: Hatmi kökü. (251a/14, 295a/19, 307b/3, 396b/1, 404a/22, 475b/21)

hatmî tohumu: Hatmi tohumu. (253b/21, 269b/13, 270b/1, 283b/24, 310a/17)

hatmî yaprağı: Hatmi yaprağı. (316a/20)

havlincân: < Far. Havlencan, zencefilgillerdendir, Hüsrev-daru, kulunç otu, eğri kestane ve karagat da denilmektedir. Eskiden hekimlikte kullanılırdı. Kök sapları baharat olarak kullanılan ıtırılı bir bitki; (*Galanga officinalis*). (252a/13, 287a/9, 304a/5, 378a/17, 456a/13, 493a/17)

havuc: < Far. Havuç, yeregeçen. (342a/22)

havuc tohumu: Havuç tohumu; (*Daucus carota*). (341b/6, 342a/9, 361b/15, 361b/19, 493b/8, 494b/3)

helcibân: < Ar. bk. helilecât. (449b/16)

helile: < Ar. Helilec otu, sarı helilec ve kara helilec gibi türleri vardır; (*Terminalia citrina*). (278b/24, 294a/5, 305b/24, 365b/10, 442b/1, 460a/6)

helilec: < Ar. bk. helile. (264b/20, 290a/24, 357b/12, 358b/23, 432a/10)

helilecât: < Ar. Tohumları ilaç olarak kullanılan bir bitki olup, kara ve sarı helile diye bilinir. (254b/18, 294a/4, 301a/8, 396b/18, 431a/6, 491b/15)

helyün: < Ar. Kuşkonmaz; (*Asparagus officinalis*). (315b/13, 329a/6, 392a/8, 398b/4, 405a/17)

hemîl: < Far. Sarı sarmaşık da denilen bitki. (311b/22, 391b/20, 400a/12, 439b/5, 455b/23)

herdem bahâr: Trabzon çayı, Trabzon yaban mersini. (313b/10, 325a/24)

hevâcivvâ: < Ar. 10-30 cm yükseklikte, çok yıllık, tüylü, mavi çiçekli, kırmızı köklü otsu bir bitkidir. Kökleri, kırmızı renkli, boyar madde olarak kullanılır; (*Alkanna tinctoria*; Tausch Boraginaceae).

(323b/13)

heyûfarîkûn: < Ar. Kılıç otu, yara otu, koyun kıran; (Hypericum perforatum). (258b/2, 295a/25, 300a/23, 388a/1, 452a/24, 487b/19)

heyûfarîkûn çiçeği: Kılıç otu, yara otu, koyun kıran. (336b/24)

heyyû kıstîdûs: < Lat. Tekesakalı bitkisi; (Scorzonera Tragopogon). (454a/10)

hıfte-i lebene: < Bir çeşit bitki. (277b/14)

hılât: < Ar. Maydanozgillerden, Orta Asya'da ve Akdeniz ülkelerinde yetişen, kalın köklü, sarı çiçekli, pis kokulu bitki; (Ferula assa-foetida). (360b/25, 365a/8, 411b/3, 478a/6, 481a/20)

hıyar: < Far. Hıyar, salatalık; (Cucumis sativus). (311b/12, 312a/17, 418a/3, 481b/21)

hıyarşenbe: < Far. Hıyarşenber, hint hıyarı; (Cassia fistula). (267a/3, 278b/23, 300a/7, 398a/13, 404b/17, 488a/13)

hilâliye: < Ar. Sarı sütü olan, zaferana benzer bir ottur. Türkçe saruluk otu derler, Kastamonu'da bu ota kelse otu derler, mamişa türündendir. (323b/12, 358b/20, 374b/17, 428a/6, 442b/21, 497a/14)

hindibâ: < Ar. Bileşikgillerden, eskiden hekimlikte kullanılan, yaprakları haşlanarak yeneyen birkaç yıllık bir bitki, güneğik; (Cichorium endivia). (256b/11, 295a/9, 303b/18, 398b/3, 405a/16, 473b/22)

hindibâ çiçeği: Hindiba çiçeği. (311b/4, 314b/14)

hindibâ köki: Hindiba kökü. (264b/24, 289a/18, 307a/13, 314a/17, 404b/7, 455b/25)

hindibâ tohumu: Hindiba tohumu. (255a/12, 291a/3, 307a/6, 396a/21, 400a/14, 442a/16)

hindibâ yaprağı: Hindiba yaprağı. (272a/17, 291a/3, 316a/11, 393a/15, 404b/13, 405b/17)

horâsânî: < Far. Acı pelin, vermut; (Artemisia cina). (280a/12, 281a/19 380a/16, 380a/17)

hurma: < Far. Hurma ağacı yemişi; (Phoenix dactylifera). (251a/16, 252b/7, 300b/1, 379b/11, 387b/6 493a/21)

huru'l-kelb: < Bir çeşit bitki. (286b/8)

huzâmâ: < Ar. Lavanta otu, Mısır menekşesi, hüsama otu, yabancı şebboy; (Lavandula officinalis). (257a/4, 355b/19, 367a/15, 386a/9, 418a/25, 481b/25)

hümeyl: < Ar. Şerbetçi otu; (Humulus lupulus). (290a/18)

ılgın: < T. İlgıngillerden, Akdeniz bölgesinde yetişen bir ağaç veya ağaççık cinsi; (Tamarix). (291b/18, 303b/13, 310b/1, 391b/20, 410a/23, 410b/18)

ılgın ağacı: Ilgın ağacı. (305b/22, 307b/23, 309b/22, 310a/3, 456a/1)

ılgın yemişi: Ilgın ağacının meyvesi. (307a/1, 307a/6)

ırk-ı sūs: < Ar. Meyan kökü. (252a/9, 253a/18, 254a/12, 263b/19, 266a/4, 269b/18, 307a/13, 450a/1)

mebü's şa'leb: < Ar. Tilki üzümü, it üzümü; (Solanum nigrum). (344a/24)

ısrırgan: < T. İsrıgangillerden, her tarafı sert tüylerle kaplı, tüyleri kırıldığında karınca asidi denilen çok kaşıntıverici bir madde çıkartan bir ot; (Urtica). (255a/12, 316b/19, 386b/21, 407b/7, 447a/10, 494b/1)

ısrırgan tohumu: İsrırgan tohumu. (252b/1, 254a/16, 317a/9)

ışkâbiyüzâ: < Lat. Uyuz otu, çıban otu. (251a/12, 258b/3, 317b/10, 353a/20, 424b/12, 487b/19)

ışk: < Ar. Bir tür bitki. (251b/23, 309b/12, 329b/5, 386a/4, 411a/21, 440a/8, 478a/11)

id tohumu: Beş parmak kökü tanesi. (309b/23, 310a/7, 342b/17, 342b/23, 343b/23, 344a/17)

ifâviye: < Bir çeşit bitki. (295b/22, 365b/4)

igde: < T. İğdegillerden, nemli kumsallarda ve kalkerli yerlerde yetişen, sarı çiçekli, genellikle çalı,

bazan da ağaççık şeklindeki odunsu bitki; (Elaeagnus). (379b/10)

iklîl-i melik: < Ar. Koçboynuzu otu, kokulu yonca, eşek yoncası da denilen çiçekleri boyar madde olarak kullanılan bir bitki; (Melilotus officinalis). (251a/3, 299a/5, 303a/24, 398a/8, 422b/1, 477a/23)

iklîlü'l-melik: < Ar. bk. iklîl-i melik. (302a/7, 308a/1, 316b/16, 337b/24, 349b/3, 372b/17)

ilan yaşadığı: < T. bk. yılan yaşadığı. (444a/21, 456b/2, 465b/1, 479a/16, 481a/1)

incibâr: < Ar. Beşparmak otu; (Potentilla erecta). (254b/23, 282a/10, 292b/25, 464a/22, 471a/20, 474a/1)

incir: < Far. İncir ağacı ve bu ağacın yemişi; (Ficus carica). (251a/15, 299b/13, 308b/18, 379b/2, 410a/8, 495a/8)

incir yaprağı: İncir yaprağı. (300a/1, 352a/13, 494b/21)

incübâr: < Ar. bk. incibâr (276b/4, 281b/20, 282a/10, 282a/13, 282a/15)

‘inebü’s-şaleb: < Ar. Ayı üzümü, tilki üzümü olarak bilinen Fundagillerden, küçük taneli yemişler veren, tüylü bir bitki; (Arbutus uvaursi). (332a/21, 353b/8, 397b/5, 422b/13, 460a/12, 480b/4)

irsâ: < Far. Mavi zambak kökü; (İris lurida). (251b/18, 297b/5, 316a/13, 388a/1, 418a/17, 482a/2)

ķantariyün: < Yun. Kantaron, kızıl kantarongillerden, hekimlikte kullanılan, sarı çiçekli, acı köklü küçük bir bitki; (Gentiana lutea). (271a/9, 352b/21, 387a/9, 464a/20, 477b/16, 494b/7)

ķantariyün-i kebîr: < Yun. - Ar. Büyük mavi peygamber çiçeği. (295b/17, 351a/8, 410a/24, 474a/2)

ķantariyün-i şağîr: < Yun. - Ar. Küçük mavi peygamber çiçeği. (280a/21, 288a/10, 300a/2, 399a/17, 404a/22, 490b/8)

ķara ķöpleme: Dügün çiçeğigillerden, kökleri iç sürdürücü olarak kullanılan, kara ķöpleme, yeşil ķöpleme ve sarı ķöpleme gibi türleri olan bir bitki, marulcuk; (Helleborus orientalis). (306a/2, 307a/18, 309a/14, 355a/22, 375b/5)

ķara ķörek: Ćörek otu. (444a/19)

ķara helîle: Helile-i Kâbuli, (Terminalia chebula). (290a/15, 294a/18, 442a/17, 484b/7, 484b/21)

ķarabaş: < T. Karabaş otu, Ballıbabagillerden, çiçekleri mavi veya menekşe renginde başakçıklar durumunda olan güzel kokulu bir bitki; (Lavandula stoechas). (303a/19, 359b/2, 384a/22, 444a/14, 453a/18)

ķarabaş çiçeği: < T. Karabaş otu çiçeği. (260b/10)

ķarakoş: < T. Bir çeşit ceviz. (254b/23, 296b/1, 303a/19, 380b/17, 431a/13, 479b/24)

ķaranfil: < Ar. Karanfilgillerden, güzel renkli çiçekler açan bir süs bitkisi; (Dianthus caryophyllus). (257a/5, 295b/23, 303a/18, 399b/23, 411a/4, 488b/21)

ķaranfil çiçeği: Karanfil çiçeği. (264a/5)

ķardesenţü: < bk. şevketü'l-mübäreke. (258b/1, 402a/23, 409a/1, 464a/22, 473b/24, 495a/2)

ķärdünebävîti: < Bir çeşit bitki. (391a/23, 398b/20, 413a/10, 435b/1, 452b/18, 471b/25)

ķärdüsenţü: < bk. ķardesenţü. (275a/17, 399a/16, 410a/23, 428b/13, 468a/9)

ķarğa dülegi: < T. Ebuçehil karpuzu, acıhıyar, eşekhıyarı; (Ecballium elaterium). (310a/19, 348a/18, 368a/5, 386a/22, 444a/24)

ķarğa dülegi köki: Eşek hıyarı kökü. (316b/15, 320b/19, 348a/18)

ķarolînâ: < Bir çeşit bitki. (380a/15, 380a/17)

ķarpuz: < Far. Karpuz; (Citrullus vulgaris). (278b/9, 311b/12, 312a/17)

ķarşâ ne: < Ar. Boğa dikenini, eşek dikenini de denilen çok yıllık, otsu ve dikenli bitkilerdir; (Eryngo).

(341b/5, 341b/20, 342a/10, 355b/17, 359a/25)

katırkuyrığı: < T. Baklagillerden, çiçekleri sarı ve şemsiye durumunda olan acı bir bitki; (Equisetum pasturel). Keçi Güvesi, Domuz Dikeni gibi isimlerle de bilinir. (410a/24, 455b/23, 492a/2)

ķavāk: < T. Söğütgillerden, sulak bölgelerde yetişen, boyu bazı türlerinde 30-40 metreye değin çıkan, kerestesinden yararlanılan uzun boylu bir ağaç; (Populus). (372a/4, 372a/5)

ķavun: < T. Kavun (Cucum). (290b/5, 418a/3, 440b/6, 481b/21)

ķavun çekirdegi: Kavun çekirdegi. (262b/1, 291b/3, 309a/20, 314a/19, 427b/2, 442a/16, 485a/17)

ķaysı: < Far. Gülgillerden, sıcak veya ılık iklimlerde yetişen, çiçekleri pembemsi beyaz bir ağaç olup açık turuncu renkte, eti sulu, güzel kokulu, tek ve sert çekirdekli tatlı meyvesi olur; (Prunus armeniaca). (326b/8)

ķaysı çekirdegi: Kaysı meyvesinin çekirdegi. (326b/8)

ķaysūm: < Ar. Ayvadana, civanperçemi, kovan çiçeği, ak yavşan, barsama otu; karınca otu; (Achillea). (308b/13, 316a/10, 355b/18, 443a/1, 482a/23, 483b/24)

ķmā: < Ar. Kına ağacının kurutulmuş yapraklarından elde edilen saş, tırnak ve elleri boyamakta kullanılan bir toz. (256a/7)

ķmbil otu: < Ar. Kumlarda yetişen kırmızımsı meyveleri olan bir otun ismi. (371b/10)

ķnneb: < Ar. Kendir tohumu; (Cannabis sativa). (474a/12, 484b/25)

ķnaķına: < T. Çınar ağacı gibi bir büyük ağacın kabuğu. (402b/16, 403a/6)

ķrmızı sandal: Bir çeşit sandal. (269a/10, 277a/21, 311a/25, 385b/12, 419b/12, 473a/11)

ķimmūn: < Ar. Kimyon, güzel kokulu ve otsu bir bitki ve bu bitkinin tohumundan elde edilen baharat olarak kullanılan toz; (Cuminum cyminum). (254a/16, 286a/11, 307b/23, 384a/18, 447b/13, 494b/21)

ķiras: < Yun. Kiraz; (Cerasus avium). (290b/5)

ķire: < Bir zeytin çeşidi. (272b/6)

ķişnic: < Far. Maydanozgillerden, yaprakları maydanozu andıran, 20-60 santimetre yüksekliğinde, tüsüz, bir yıllık ve otsu bir bitki (Coriandrum sativum) ve bu bitkinin baharat olarak kullanılan kurutulmuş meyvesi veya tohumu. (258a/7, 265b/4, 281a/6, 415a/15, 440b/24, 452b/12)

ķişiş: < Far. bk. kişnic. (287a/5, 297a/18, 344a/1, 369a/21, 492b/19, 492b/21)

ķovandız: < T. Ballıbabagillerden, 20-150 santimetre yüksekliğinde, tıpta yapraklarından yararlanılan çok yıllık ve otsu bir bitki, kovan otu, melisa; (Melissa officinalis). (345a/10)

ķoruķ: < T. Olgunlaşmamış ekşi üzüm. (276b/5, 395a/23, 418a/7, 418a/8, 441a/18)

ķoynon: < Baldıran otu. (486a/25, 486b/1, 492a/23)

ķoyun otu: < T. Kuzu pıtrağı, kasık otu; (Agrimonia eupatoria). (251a/20, 298a/16, 309a/15, 352b/21, 407a/7, 494b/2)

ķoz: < T. Ceviz; (Juglans regia). (271b/18, 291a/15)

ķunduz ģayyesi: Cünd-i bidester, kunduz taşadı denilen bitki; (Ferula alaeochytris). (275a/23)

ķurı üzüm: < T. bk. ķuru üzüm. (252a/23, 321b/16)

ķurķum: < Ar. Aspir tohumu; (Carthamus tinctorius). (327a/1, 408b/9, 458a/1)

ķuş üzümü: Siyah, çok ufak taneli, çekirdeksiz bir tür üzüm. (298a/14, 303b/20, 305b/23, 306b/17)

ķuşķonmaz: < T. Zambakgillerden, uç dalları yapraksı görünüşte, toprak altı kök saplarından çıkan taze sürgünleri yenen bir bitki; (Asparagus officinalis). (291b/2, 307b/13, 342a/23, 398b/3, 398b/19, 400a/12)

lâbada: < Rum. Karabuğdaygillerden, dere kıyılarında, sulak çayırlarda kendiliğinden yetişen, çok yıllık ve yaprakları sebze olarak kullanılan bir bitki, efelek; (*Rumex patientia*). (359b/14, 440b/13, 449b/18, 450a/12, 497a/22)

lâbada köki: Labada kökü. (294a/16)

laden: < Far. Ladengillerden, Akdeniz ülkelerinde yetişen, tüylü ve genellikle yapışkan yapraklı, beyaz veya pembe çiçekli, reçinesi hekimlikte kullanılan bir bitki; (*Cistus creticus*). (337a/6, 350b/21, 367a/19, 418a/13, 453a/25, 485a/24)

lâdin: < T. Çamgillerden, 50-60 metre yüksekliğinde, düz gövdeli, kozalağı aşağıya doğru sarkık, kerestesi ve reçinesi değerli, çam türüne çok yakın bir orman ağacı; (*Picea*). (259b/14, 264b/6, 275b/25, 303a/18, 321b/2)

laḥana: < Yun. Lahana, kelem; (*Brassica oleracea*). (280b/15, 300b/11, 384b/20, 435b/18, 490b/8)

laḥana toḥumu: Lahana tohumu. (280a/14, 427b/4)

lâpada: < Rum. bk. lâbada. (397a/7)

liḥyetü't teys: < Ar. Keçisakalı otu; (*Tragopogon porrifolius*). (333b/16, 343b/3)

limon: < Yun. 1. Turunçgillerden, 3-5 metre yüksekliğinde, kışın yapraklarını dökmeyen, beyaz çiçekli bir ağaç (*Citrus limonum*). 2. Bu ağacın sarı renkli, kabuğu kokulu, suyu ekşi meyvesi, sulu zırtlak. (280a/17, 281a/14, 325a/8, 396b/23, 419b/8, 452b/8)

lisân-ı kelb: < Ar. Köpekdili, başlı diken de denilen kırmızımsı veya morumsu çiçekli iki yıllık otsu bir bitki; (*Cinoglossum officinalis*). (295b/4)

lisân-ı sevr: < Ar. Sığır bitkisi; (*Anchusa officinalis*). (256b/5, 290a/18, 300a/1, 395a/17, 400a/11, 487b/20)

lisân-ı sevr köki: Sığır bitkisinin kökü. (305b/23)

lütünkârşîkû: < ḥaşbü'l-küllî (327a/15, 424a/24, 487b/22)

lisân-ı 'usfûr ağacı: Kuşdili bitkisi ağacı. (317a/3, 321a/5, 371b/12, 490b/12)

lodânû: < Bir çeşit bitki. (275a/4, 299a/9, 301a/5, 336b/4, 357b/5, 407b/13, 430a/7)

lu'be-i berberîyye: < Öksüz oğlan çiğdemi, güz çiğdemi, itboğan; (*Colchicum autumnale*). (481a/22)

lûvfû'l-ḥayye: < Ar. bk. yılan yaşadığı. (251b/22, 474a/2)

lüffâh: < Ar. Büyük ve geniş yapraklı, kokulu bir bitki olup evvelce büyücülükte kullanılırdı; adamotu, muhabbet otu; (*Mandragora officinalis*). (338b/2, 385a/17, 492b/11)

lük: < Ar. Lak ağacı ve bu ağaçtan elde edilen zamk, kırmızı boya ağacı; (*Rhus oxycantha*). (320b/7, 318b/16, 427b/13, 428b/14)

ma' denûs: < Yun. bk. ma' denûz. (359b/17)

ma' denûz: < Yun. Maydanoz; (*Petroselinum crispum*). (311b/21, 326b/25, 387a/5, 394a/8, 399a/2, 412a/1)

ma' denûz köki: Maydanoz kökü. (272a/15, 312a/2, 368a/15, 392a/10, 398b/17)

ma' denûz toḥumu: Maydanoz tohumu. (312a/15, 324a/4, 371b/23, 387a/23, 405b/14, 452a/22)

maḥleb: < Ar. İdris ağacı ve kurutulup baharat gibi kullanılan nohut büyüklüğündeki meyvesi; (*Prunus mahaleb*). (480b/2)

maḳal: < Ar. Mukl, günlük ağacı; (*Bosvellia Carteri*). (254b/1, 269b/12, 300b/6, 350a/17, 447b/16, 478a/11)

maḳal-i ḥayyi: < Ar. Bir çeşit makal. (351a/10)

- māmīrān:** < Far. Daha büyük Kırlangıçotu; (Chelidonium majus). (456b/1)
- marul:** < Yun. Birleşikgillerden, geniş ve uzun olan yeşil yaprakları taze olarak yenilen bir bitki; (Lactuca sativa). (270a/7, 281a/23, 311a/16, 397b/5, 414b/15, 493a/3)
- marul tohumu:** Marul tohumu. (255a/4, 256b/9, 262b/1, 342b/17, 342b/23, 343b/14, 362b/5)
- marul yaprağı:** Marul yaprağı. (256b/10, 314a/18, 429a/15)
- māzer:** < Far. bk. mazeriyūn. (320a/8)
- mazeriyūn:** < Far. Anason; (Pimpinella anisum). (320a/14)
- māzū:** < Far. Mazı; (Thuya). (303a/14, 340a/4, 375a/18, 432a/12, 462b/8, 485a/1)
- mekke ayrığı:** Ayrık otunun bir türü. (297a/15, 298a/12311b/22, 312a/10, 320b/7)
- mercimek(g):** < Far. Mercimek ve bu bitkinin, besin değeri yüksek, ufak, kırmızı, sarı veya yeşil, yuvarlak ve yassıca tohumu, yasmık; (Lens culinaris). (267b/23, 297b/16, 307b/12, 380b/18, 422b/13, 485b/6)
- mersīn:** < Yun. Mersingillerden, yaprakları yaz kış yeşil kalan beyaz çiçekli, güzel kokulu bir ağaç, mersin ağacı, sazak; (Myrtus communis). (269a/7, 291a/17, 303a/14, 379a/11, 436b/23, 465b/25)
- mersīn tohumu:** Mersin tohumu. (270a/14, 296b/3, 303a/12, 379a/4, 427b/23, 465b/25)
- mersīn yaprağı:** Mersin yaprağı. (297a/23, 338b/25, 368b/25, 382a/15, 432a/10, 462a/8 483a/9)
- mersīn yemişi:** Mersin meyvesi. (295b/21, 333b/16)
- merzencūs:** < Far. Mercanköşk çiçeği; (Origanum majorana). (260b/17, 270a/19, 337a/22, 387b/2, 429b/9, 453b/1)
- mevzek:** < Far. Yaban üzümü. (354b/2, 354b/5, 375b/9, 375b/12, 386b/12, 445a/9, 445a/11)
- meyān köki:** Meyan kökü; (Glycyrrhiza glabra). (251a/15, 274a/17, 309b/23, 394a/2, 405b/7, 456a/19)
- mezvek:** < Far. Zehirli bir bitki türü, bit otu, kokar ot; (Delphinium staphisagria). (375b/5)
- misket elması:** Bir tür elma. (261a/23, 365a/10, 411b/25)
- muql:** < Ar. Günlük ağacı, sığla ağacı; muql-ı azrak ve muqlü'l-yehud olmak üzere başlıca iki türü vardır; (Boswellia carteri). (281b/21, 281b/25, 300b/21, 386b/12, 433b/1, 470a/15)
- muşmula:** < Yun. Gülgillerden, kışın yaprak döken ve pek çok dalı budağı olan, eğri büğrü gövdeli bir ağaççık ve bu ağacın buruk tatlı, etli ve beş bölmeli meyvesi; (Mespilus germanica). (287a/4, 295b/21, 357b/12)
- mürver:** < Far. Hanımeliğiller familyasından, kabuksuz meyvesi zeytine benzeyen, demet hâlindeki beyaz, güzel kokulu çiçekleri kabızlık giderici, ateş düşürücü, vücuda rahatlık verici, idrar çoğaltıcı hassaları sebebiyle hekimlikte kullanılan, yaprakları karşılıklı ağaççık; (Sambucus nigra). (320a/24, 355b/20, 392a/2, 403b/7, 445a/24, 492a/3)
- mürver ağacı:** Mürver Ağacı.(302b/21)
- mürver çiçeği:** Mürver çiçeği. (307b/5, 319b/22, 384b/22, 385b/25)
- mürver köki:** Mürver kökü. (319b/21)
- mürver tohumu:** Mürver tohumu. (320b/3, 320b/21)
- mürver yaprağı:** Mürver yaprağı. (284b/10, 322a/11, 348a/17, 364b/8, 386b/10, 422a/3)
- mürver yemişi:** Mürver yemişi. (348a/12, 399a/13, 456b/21)
- müşk-ı tarāmsi':** < Ar. Dağ yarpuzu, güneyik otu; (Cichorium endiva). (258a/24, 280b/18, 345b/24, 380a/18, 497b/1)
- müşk-ı tarāmsi'-i ebyaz:** < Ar. Ak dağ yarpuzu. (280b/23)

- naḥve-i hindi:** < Ar. Nahnah; (Carum copticum). (268a/22, 363a/21)
- naḥve-i hindi:** < Ar. bk. naḥve-i hindi. (286a/9, 359b/23, 368b/3, 480a/15)
- na' nā:** < Ar. Ballıbabagillerden, beyaz, pembe ve morumsu çiçekli, sapsız ve tüylü yapraklı, ıtırılı, hazmı kolaylaştırıcı, spazm kesici, uyarıcı hassaları sebebiyle eczâcılık ve ıtriyatçılıkta kullanılan otsu bitki; (Mentha sativa). (260b/18, 297a/5, 325a/25, 381a/14, 430b/23, 497a/7)
- na' na':** < Ar. bk. na' nā. (336a/6)
- nanḥuvāh:** < Far. Anason; (Pinpinella anisum). (307b/22, 484b/7)
- nār:** < Far. Nar ağacı ve meyvesi; (Punica granatum). (264b/19, 292a/3, 321b/13, 391b/14, 430a/2, 4485a/9)
- nār kabuğu:** Nar kabuğu. (255b/1, 290a/24, 303a/11, 381b/6, 432a/11, 479b/2)
- nefemkayı:** < Bir çeşit bitki. (365b/12)
- nemmām:** < Ar. Yabani kekik; (Thymus serpyllum). (452a/24)
- niḥāl:** < Far. Fidan. (331b/1, 332b/7)
- nilüfer:** < Far. Nilüfer çiçeği; (Nymphaea). (256b/8, 295b/16, 311a/17, 397b/5, 414a/25, 493b/7)
- noḥūd:** < Far. Baklagillerden, ana yurdu Akdeniz kıyıları olan, birleşik telek yapraklı, çiçekleri sarımtırak renkte, tanesi baklamsı bir bitki; (Cicer arietinum). (260a/24, 292b/3, 313b/12, 399a/9, 407a/15, 485a/17)
- nücür-ı meryem:** < Ar. Sinil tedavisinde ilaç olarak kullanılan bir bitki. (352b/22)
- oğul otu:** < T. Ballıbabagillerden, 20-150 cm. yüksekliğinde, tıpta yapraklarından yararlanılan çok yıllık ve otsu bir bitki, kovan otu, melisa; (Melissa officinalis). (256b/13, 275a/18, 306a/14, 365a/15, 402b/20, 424a/2)
- palamud:** < Yun. Yurdumuzda yetişen meşe türlerinin uzunca, fındığa benzeyen, sert ve pürüzlü, bir yüksük içinde bulunan, tanen bakımından zengin meyvesi, pelit. (337a/7)
- papadya:** < Yun. Papatya. (251a/8, 299a/5, 303a/9, 388a/1, 405b/23, 477a/22, 493a/4)
- pazı:** < T. Ispanakgillerden, yaprakları sebze olarak kullanılan bir bitki, yaban pancarı, yabani ıspanak; (Beta vulgaris var. cicla). (278b/19, 310a/19, 398a/8, 404a/22, 442b/18, 485a/15)
- pelin:** < Yun. Acı, keskin kokulu otsu bir bitki; (Artemisia absinthium). (263b/4, 288b/25, 303b/14, 399a/13, 405a/18, 494b/2)
- pelin yaprağı:** Pelin yaprağı. (316a/10)
- pellüt:** < Ar. Meşe palamudu. (297a/22, 468b/21)
- pelpos:** < Yun. Yaban soğanı. (300b/9)
- pelüt:** < Ar. bk. pellüt (432a/12, 460a/19)
- penbe:** < Far. Pamuk. (301b/22)
- penbe tohumu:** Pamuk tahumu. (252b/1, 253b/4)
- penpenlā:** < Fr. Taragiyun kökü. (337a/1, 338a/9, 340a/16, 419b/7, 456b/21, 474a/3)
- pentāflen:** < Yun. Pentafilon, beş parmak out; (Potentilla reptans). (258a/23, 411b/12, 461a/18, 463b/4, 474a/1, 474a/12)
- pentāflün:** < Yun. bk. pentāflen. (278b/10)
- pesfāyic:** < Ar. bk. besfāyic. (285b/3)
- pestürta:** < Lat. Avrupa, Batı Asya ve Kuzey Asya'ya endemik kuzukulağıgiller familyasında çok yıllık bir bitki türüdür. Türkçede "çimen eveliği" olarak bilinmektedir. (364a/4, 365b/13, 421a/9)

460a/19, 487b/17)

petünika: < Lat. Sovukluk otu ve acıkıcı ot adı da verilen bir tür ot, Arapçada kastarün şeklindedir. (253b/3, 290a/17, 311b/22, 399a/9, 405a/18, 477b/22)

peygamber ağacı: İki çenekliler sınıfının yabânî kimyongiller familyasından, 10 - 15 metre yükseklikte, reçinesinden gayakol çıkarılan, kışın yapraklarını dökmeyen bir ağaç; (Guaiacum officinale). (252a/12, 292b/1, 300a/23, 399a/12, 409a/1, 487b/4)

peygamber çiçeği: Ilık bölgelerde tahıl tarlalarında yetişen, iştah açıcı, idrar söktürücü, kum dökücü, ağrı kesici hassalara sâhip mâvi çiçekli kanteron; (Centaurea cyanus). (447a/10, 447b/2)

pıraşa: < Rum. Pıraşa; (Allium porrum). (481a/23)

pirinc: < Far. bk. pirinç (295b/20, 307b/12)

pirinç: < Far. Buğdaygillerden, kökleri bol su içinde yetişen bir bitkinin (Oryza sativa) taneleri. (297b/13, 297b/15, 310a/25, 373a/18, 427b/24, 495b/1)

popoliyün: < Yun. Kavak. (300a/12, 392a/13, 460a/11)

puraşa: < Rum. bk. pıraşa. (300b/9, 300a/23, 367b/1, 444b/17)

râsen: < Far. Andız otu; (Juniperus drupacea). (252b/7)

râvend: < Far. İki çenekliler sınıfının kara buğdaygiller familyasından, büyük yapraklı bâzı türleri süs bitkisi olarak yetiştirilen, bâzı türleri sebze olarak yenen, iştah açıcı, kuvvetlendirici, ishal kesici, gaz giderici hassaları sebebiyle hekimlikte kullanılan çok yıllık otsu bitki; (Rheum). (252a/14, 294a/10, 302a/20, 398b/9, 404b/9, 473b/16)

râvend-i çîni: < Far. Çin ravendi; (Rhizoma Rhei, Polygonaceae). (319b/17, 474a/4)

râvend-i rûmi: < Far. Labada ağacı (kökü); (Rumex alpinus). (259b/4, 295b/16, 351a/8, 387a/11, 387a/23, 455b/22, 474a/4)

ra'yü'l-hamâm: < Ar. Güvercin otu olarak da bilinen bu bitki, Mine çiçeğigillerden, yaprakları karşılıklı ve oymalı, çiçekleri başak durumunda alacalı, mavi veya menekşe renginde, sapı dört köşeli olan güzel kokulu bir bitki; (Verbana officinalis). (258a/22, 452b/13, 468b/16, 471a/22, 487b/19)

râziyâne: < Far. Rezene; (Foeniculum vulgare). (252b/5, 294b/15, 303b/18, 399a/25, 400a/11, 490b/12)

râziyâne köki: Rezene kökü. (272a/15, 315b/16)

râziyâne tohumu: Rezene tohumu. (252a/18, 288b/10, 303b/19, 398b/5, 400a/14, 456a/19)

retm: < Ar. Katır kuyruğu bitkisi. (303b/19, 320b/25)

revşü'l-ħumâr: < Ar. Bir çeşit bitki. (357b/15, 357b/17)

reyhân: < Ar. Fesleğen; (Ocimum basilicum). (260a/2)

rîbâs: < Ar. Ribas otu, ışgın otu; (Rehum ribes). (256b/4, 291a/13, 311a/17, 389b/9, 427a/6, 493a/9)

şabr: < Ar. Sabır otu, öd ağacı ve bu bitkiden elde edilen tıbbi zamk; (Alae littoralis). (267a/6, 284b/11, 301a/10, 384b/3, 409b/21, 481b/18)

şafrañi: < Ar. Süsengiller familyasından, baharda güzel çiçekler açan, uyarıcı, âdet söktürücü hassalara sâhip, soğanlı çok yıllık bitki ve bu bitkinin yiyeceklere tat, koku ve sarı bir renk vermekte kullanılan tozu; (Crocus sativus). (444b/16)

şakız ağacı: < T. Antep fıstığıgillerden, kışın yapraklarını dökmeyen, üzüme benzer meyvesi yağlı ve etli, çiçekleri salkım durumunda, çizilen gövdesinden ve kalın dallarından sızdırılan sarımsı reçinesi damla sakızı olarak çiğnenen, odunu sert bodur ağaç; (Pistacia lentiscus). (343b/8, 474a/4, 483a/1)

şal'leb: < Ar. Salepgillerden, kökündeki iki yumrusu besin veya ilâç olarak kullanılan, gövdesi dik ve silindirimsi, salkım yahut başak şeklinde kırmızı, mor çiçekli, tel köklü, ormanlarda ve nemli

çayırlarda yetişen otsu bitki; (Orchis). (266a/7, 325a/25, 342a/1, 344b/21, 363a/20, 363b/13)

sālūyā: < Fr. Diş otu. (282a/16, 303a/19, 387b/2, 452b/4, 487b/19)

sandal: < Ar. Sarımtırak renkli, çok dayanıklı, sert ve çok makbul bir odunu olan, çeşitli türlerinden çıkan yağlı ve reçineli esanslar lavantacılıkta, sabunculukta kullanılan, Afrika, Endonezya ve özellikle Hindistan'da yetişen ağaç; (Santalum album). (256b/4, 298a/25, 307a/7, 397b/15, 414b/7, 481b/23)

şandal-i ahmer: < Ar. Kırmızı sandal; (Pterocarpus santalinus). (432a/24)

şapārīna: < Fr. Saparna olarak bilinen, eskiden kökü hekimlikte kullanılmış olan, zambakgillerden, yeşilimsi çiçekli, dikenli ve tırmanıcı, çok yıllık bir bitki; (Smilax). (317a/18, 359a/5, 384b/12, 409a/1, 441b/10, 474a/18)

şarı helile: Sarı helilec otu; (Pterocarpus santalinus). (260a/6, 294a/18, 330b/18, 340a/6, 442a/17)

şarı helile kabuğu: Sarı helilec otu kabuğu. (277a/7)

şarı sandal: Sarı sandal otu; (Fringilla spinus). (260b/11, 298a/12, 311a/25, 395a/20, 414b/17, 474a/18)

şarımsak: < T. Sarımsak; (Allium sativum). (256a/3, 392a/16, 407b/10, 418a/5, 439a/20, 449a/3)

şarmaşık: < T. Sarmaşıkgiller familyasından, değişik biçimlerdeki koyu yeşil yapraklarını dökmeyen, ağaç, duvar vb. bir desteğe sarılarak veya yapışarak uzayan, çiçekleri demet yahut basit şemsiye şeklinde, etli, yuvarlak ve üzümü meyveli tırmanıcı bitki; (Hedera). (327a/9, 328a/1, 471a/24, 471b/9, 471b/14)

şāşafraz: < Fr. Amerika'da, Florida'da yetişen küçük bir ağaç olup, ilaç yapımında ve yemeklerde (yağ olarak) kullanılır, İspanya'da ise bu ağaç, büvâmiye adıyla bilinir ve kutsal olduğuna inanılır. (252b/10, 292a/25, 321a/4, 399a/12, 409a/2, 454b/6)

şā' ter: < Ar. Güveği otu, zater, kekik otu; (Origanum vulgare). (252a/24, 273b/11, 316b/17, 378a/9, 408b/14, 493a/15)

sedef: < Ar. Sedefotu; (Ruto graveolens). (261a/18, 299a/20, 307a/2, 392a/15, 416b/21, 494b/22)

sedef tohumu: Sedefotu tohumu. (364b/7)

sekbīnec: < Far. Salatalığa benzer bir bitki ve bundan elde edilen zamk; (Sagapenon). (320a/10, 355b/22, 361b/21)

sekradiyūn: < Yaban sarımsağı, it sarımsağı. (419a/6, 452a/21, 468b/4, 497a/12, 497a/24)

sekūriyā: < Bir çeşit bitki. (303b/17, 383b/23, 404b/12, 405b/17, 410b/17)

selence: < Bir çeşit bitki. (355b/20, 356a/12, 356a/17)

semiz oti: < T. Semizotugillerden, etli ve mayhoş yaprakları sebze olarak yenilen otsu bir bitki, semizot; (Portulaca oleracea). (255a/4, 296a/19, 301a/1, 385b/6, 414b/16, 441b/14)

senā: < Ar. Baklagillerden, sarı çiçekli, çalı görünüşlü bir bitki, sinameki; (*Cassia officinalis*). (350a/9)

senh-ı kevā'irū'n-naḥl: < Bir çeşit bitki. (475b/4)

servi: < Far. Selvi ağacı; (Cupressus sempervirens). (340a/6, 368b/25, 381b/5, 432a/11, 447b/9, 465b/22)

servi kozalağı: Selvi kozalağı. (270a/17, 277b/4, 301a/12, 381b/5-6, 432a/11-12, 479a/25)

şığırkuyruğı: < T. bk. şığır kuyruğı. (352b/4-5)

şığırkuyruğı: < T. Sıracagillerden, ülkemizde yabancı olarak birçok türü yetişen, tüylü yapraklı, sarı çiçekli bir kır bitkisi; (Verbascum). (294b/7, 299a/5, 300a/23, 385a/14, 385b/2)

şığır oti: < T. bk. şığırkuyruğı. (484a/12)

sibistān: < Far. Sibistan ağacı ve meyvesi, erik cinsinden, sırası lezzetsiz, yapışkan bir meyve, köpekmemesi, acem eriği; (Cordia mixa). (251a/15, 280a/24, 327b/16, 335b/23, 380a/13)

- sinâmekî:** < Ar. Baklagillerden, sıcak bölgelerde yetişen, yaprağı müşil olarak kullanılan bir bitki; (Cassia officinalis). (252a/13, 294a/19, 304a/1, 399a/5, 404b/14, 473b/16)
- siñirli:** < T. Sinir otu, tıpta ve eczacılıkta kullanılan bir bitki; (Plantago). (281a/21)
- siñirli tohumu:** Sinir otu tohumu. (296b/22, 296b/25, 330b/19, 358b/7, 405a/24)
- siñirli yaprağı:** Sinir otu yaprağı. (254b/23, 294a/12, 302a/23, 385b/6, 405b/24, 495b/5)
- sîsâliyûs:** < Yun. Rezeneye benzer bir tür bitki; (Assafeetida). (320b/25, 345a/12, 363a/25, 372b/8, 452a/22)
- şoğan:** < T. Zambakgillerden, yemeklere tat vermek için yumrusu ve yeşil yaprakları kullanılan güzel kokulu bitki; (Allium cepa). (337b/7, 360b/10, 392a/16, 407b/10, 449a/3, 492b/10)
- sögüd:** < T. Sögüt; (Salix). (275b/3, 384a/8)
- sögüt yaprağı:** Sögüt ağacının yaprağı. (301b/17, 354a/25, 366a/3, 429a/3, 436b/6, 448a/6)
- sögüt ağacı:** Sögüt ağacı. (444b/22)
- şu teresi:** < T. Turpgillerden, su kenarlarında yetişen, tereye benzeyen, çok yıllık ve otsu bir bitki; (Nasturium officinale). (309b/23, 363b/16, 372b/4, 419b/11, 458a/15, 484a/3)
- sumâk:** < Ar. Antep fıstığıgillerden, sıcak bölgelerde yetişen, kabuğu hekimlikte, yaprakları dericilikte kullanılan bir ağaç; (Rhus coriaria) ve bu ağacın, ekşilik vermek için dövülerek yemeklere katılan mercimeğe benzeyen meyvesi. (269a/8, 290a/24, 303a/12, 381b/6, 418a/7, 466a/1)
- sürincân:** < Far. Surincan ile bilinen bir darıdır, bazı yerlerde ucu eğri kestane derler; (Colchicum autumnale). (320b/6, 385a/7, 388a/3, 453b/11, 454a/16)
- sürincân-i ebyaz:** < Far. - Ar. Beyaz surincan. (384a/17)
- süsen:** < Far. 1. Susam çiçeği. 2. Zambak; yaprakları kılıç biçiminde, çiçekleri iri ve mor renkli, güzel görünlü ve kokulu, çok yıllık bir süs bitkisi; (İris germanica). (308b/11, 310a/19, 328a/6, 371a/6)
- süsen köki:** Susam çiçeği kökü. (270b/3)
- südlegen:** < T. Sütlegengiller familyasından, süt gibi beyaz, kekre ve yakıcı, zehirli bir öz su çıkaran, pek çok türü bulunan, çiçekleri şemsiye durumunda otsu veya odunsu bitki, Japon kaktüsü; (Euphorbia). (448a/14)
- sükulufenderyün:** < Yun. Altın otu, dalak otu; (Ceterach officinarum). (306b/25)
- sümbül:** < Far. Zambakgillerden, ilkbaharda basit salkım şeklinde, daha çok açık mor renkli, keskin ve güzel kokulu çiçekler açan soğanlı ve otsu süs bitkisi; (Hyacinthus orientalis). (252b/4, 294a/11, 305b/7, 424b/6, 494b/7)
- sümbül-i hindî:** < Far. Hint sümbülü; (Nardostachys jatamansi). (265b/14, 307b/1, 363b/10, 404b/9, 429b/10, 442a/18)
- sümbül-i rûmî:** < Far. Rum sümbülü; (Nardostachys jatamansi). (318a/5, 318a/8)
- sünnetlüce otu:** < T. Yapışkan otu, çobansüzeği, bere otu, sünnetlik otu yoğurt otu veya kazotu isimleriyle de bilinir. Kökboyasıgillerden, çiçekli dal uçlarında sütü kestirmekte kullanılan maya bulunan, bir yıllık veya çok yıllık otsu bitki, çobansüzgeci; (Galium aparina). (301a/24, 448a/16)
- şâhtere:** < Far. Şahtere otu; (Fumaria officinalis). (303b/14, 351a/17, 399a/1, 405b/18, 442a/15, 458a/2)
- şâhterec:** < Far. bk. şâhtere. (279a/2)
- şakâyık:** < Ar. Gelincik çiçeği; (Papaver rhoeas). (358b/21, 441b/15)
- şalgam:** < Far. Turpgillerden, yumru köklü bir bitki; (Brassica rapa). (363b/15)
- şam fıstığı:** Şam fıstığı. (326b/8, 341b/12, 342a/2, 363b/4, 414b/1)
- şebboy:** < Far. Turpgiller familyasından, özellikle geceleri kokusu etrafı kaplayan,

güzel kokulu, değişik renkli çiçekler açan, dik saplı süs bitkisi; (Cheiranthus). (346a/19, 355b/19, 485a/23)

şebrem: < Far. Sütleşen otu, sütlüce otu; (Euphorbia peplis). (320a/7, 320a/25)

şebtes: < Bir çeşit bitki. (338b/19)

şecer-i mübârek: < Ar. bk. peygamber ağacı. (487b/5)

şeftâli: < Far. Şeftali; (Persica Vulgaris). (280b/8, 418a/3)

şeftâli çiçeği: Şeftali çiçeği. (280b/8)

şeftâli yaprağı: Şeftali yaprağı. (281a/4, 281a/6)

şeftâlû çiçeği: bk. şeftâli çiçeği. (280a/25, 319b/23)

şeftâlû: < Far. bk. şeftâli. (380a/20, 380b/3, 380b/10, 465a/6)

şehdânc: < Far. Kenevir tohumu, esrar otu; (Cannabis sativa). (342b/18)

şevke-i mübâreke: < Ar. bk. şevketü'l-mübâreke. (251a/12, 303b/14)

şevkerân: < Far. Baldıran otu; (Conium maculatum). (486b/2, 492a/22)

şevketü'l-mübâreke: < Ar. Şevket otu, mübarek dikenini. (257a/4, 271a/9, 304a/2, 391b/25, 407a/20, 497b/2)

şevkü'l-cemâl: < Ar. Bir çeşit bitki. (270b/3, 283b/15, 331a/12, 396b/2, 433b/10, 438a/19)

şir-i hışk: < Far. Çavşır otu ve bundan elde edilen tıbbi bir zamk, dağ muşmulasından yapılan kudret helvası; (Ferula alaeochytris). (301a/7)

şüniz: < Far. Çörek otu; (Semen Niggelle). (356b/9, 356b/18)

taşleb: < Ar. Su mercimeği; (Lemna Minor). (414b/14, 432a/9)

tâlisfer: < Yun. Hint zeytini ağacının kökü, kabuğu ve bu ağacın yaprağı. (295b/22)

tarâğiyün: < Çiçeği ve meyvesi çok olan bir bitkinin hekimlikte kullanılan şifalı kabuğu. (258a/24, 296b/5, 325a/24, 381b/21, 402a/24, 487b/16)

tarhaşkük: < Far. Yaban güneyiği, hindiba-yı berri, yabancı hindiba; (Sonchus oleraceus). (272a/16, 291a/3, 305b/10, 317b/23, 405a/20, 495b/15)

tarı: < T. Darı, mısır; (Panicum). (347b/6, 427b/24, 436a/25, 436b/11, 448a/25)

tatlu bâdem: Tatlı badem. (278b/15, 312b/8, 333b/10, 342a/23, 346a/3)

tâtûla: < Far. Patlıcangiller familyasından, dik gövdeli, pembe beyaz çiçekli, süs bitkisi olarak da yetiştirilen, nefes darlığı, kas kasılması ve astıma karşı kullanılan, bir yıllık otsu uyuşturucu bitki [Eskiden astıma karşı sigara gibi içilirdi]. (Datura stramonium). (493a/10)

tekeşakal: < T. Bileşikgillerden, kökleri sebze olarak kullanılan otsu bir bitki; (Tragopogon porrifolius). (255a/11, 292b/26, 300b/6, 301a/13, 357b/13, 475a/1)

temirhindî: < Far. İki çenekliler sınıfının baklagiller familyasından, boyu 20 - 25 metreyi bulan, Hindistan ve Tropik Afrika'da yetişen sıcak iklim ağacı ve ağacın yenen, şurup ve reçeli yapılan ve müshil olarak kullanılan meyvesi; (Tamarindus indica). (395a/6, 396b/13, 397a/10, 404b/7, 405a/10, 426b/19)

timürhindî: < Far. bk. temirhindî (253b/13, 278b/23, 294a/14, 312b/22, 315b/6, 425a/12)

tirmis: < Lat. Acı bakla, Yahûdi baklası, Mısır baklası; (Lupinus termis). (428a/5, 442b/20, 464b/13, 464b/25, 475a/11, 481a/4)

topalak: < T. Hunnapgillerden bir bitki; (Rhamnus clorophorus globosus). (264b/5, 264b/8, 316a/4, 378a/22, 461a/5, 461a/7)

- torak otı:** < T. Dereotu, rezene; (Anethum graveolens). (251a/3, 289a/5, 308a/1, 391b/2, 408b/15, 492b/22)
- torak otı tohumu:** Rezene otu tohumu. (275a/3, 275a/17)
- turb:** < Far. Turp; (Raphanus sativus). (266b/20, 267b/23, 307b/13, 391b/2, 464a/25, 494b/4)
- turb tohumu:** Turp tohumu. (266b/19, 426b/25, 427a/20, 427a/16, 427b/1)
- turmentilâ:** < Lat. Sarı topuzluk bitkisi. (258a/23, 295a/5, 326a/1, 379a/8, 402a/24, 487b/15)
- türunc:** < Far. Turunç; bütün Akdeniz ülkelerinde yetişen, kışın yaprağını dökmeyen bir ağaç, narenc; (Citrus aurantium amara) ve bu ağacın portakala benzeyen, suyu acımtırak meyvesi. (263b/6, 270a/8, 281a/23, 365b/9, 380a/22, 487b/21)
- türunc çekirdeği:** Turunç çekirdeği. (280b/13)
- türunc kabuğu:** Turunç kabuğu. (252b/8, 257a/4, 257b/10, 285a/12, 311b/23)
- türunc kabuğu:** bk. türunc kabuğu. (306b/21)
- tüt:** < Far. Dut; (Morus). (299b/12, 377a/22)
- tut ağacı:** Dutgillerden, kuzey yarım kürenin genellikle ılıman bölgelerinde yetişen, yapraklarıyla ipek böceği beslenen ağaç; (Morus). (280a/17)
- tüderi:** < Far. Ebegümece, sumac. (363a/21, 452a/23)
- türbid:** < Far. Türbit otu; (Convolvulus turpethum). (253b/7, 280a/23, 320a/24, 384a/24, 407a/1, 444a/15)
- türmüs:** < Ar. Acı bakla. (281a/10)
- tütün:** < T. Patlıcangillerden, otsu bir bitki; (Nicotiana tabacum). (497a/25)
- tütün yaprağı:** < T. Tütün yaprağı. (252a/24, 385a/17, 386b/1, 436b/22)
- ‘**ūd** : < Ar. Öd ağacı; (Aquilaria agallocha). (257a/5, 275b/21, 312a/12, 393b/1, 418a/13, 482a/1)
- ‘**ūd ağacı:** Öd ağacı. (260b/6)
- ‘**ūdü'l-ğahr:** < Ar. Pire otu, nezle otu. (342a/12, 361a/20, 438b/21, 447a/19, 492b/18, 493a/16)
- uğhuvân:** < Ar. Papatya, siğirgöz; (Anthemis nobilis). (345a/11, 355a/12, 363b/11, 363b/22, 364b/8)
- ‘**unnāb:** < Ar. Hünnap, kızıl iğde, üvez ağacı; (Sorbus aucuparis). (251a/15, 253b/20, 332b/24, 377b/18, 427b/10, 430a/12)
- ‘**unşal:** < Ar. Ada soğanı; (scilla maritima). (252a/26, 267a/22, 275a/13, 307a/10, 387b/19)
- uşne:** < Ar. Ağaç yosunu; (Muscus Arboreus). (358b/21, 474b/18)
- utruc:** < Ar. bk. ağac kavunu. (306a/10)
- uşak:** < Ar. Daneçadır; çaduruşağı otu ve bundan elde edilen zamk; (Dorema ammoniacum). (339b/15, 370b/20, 386b/12, 411a/22, 447b/15, 497a/7)
- üzüm:** < T. Üzüm; (Vitis vinifera). (262b/14, 291a/4, 299b/12, 316a/11, 359b/21, 410b/6, 484b/21)
- vec :** < Ar. Eğir otu, azak eğiri; (Acorus calamus). (267b/13, 296b/17, 318a/5, 363b/10, 458a/11)
- verd:** < Ar. Gül (*Rosa*). (318a/10)
- yaban feslegeni:** Yabani fesleğen. (367a/23, 367b/1, 368a/2, 396a/20, 396b/2, 398a/7)
- yaban havuc:** Yabani havuç; (Pastinaca sativa). (285a/6, 345a/12, 354a/16)
- yaban şarımşağı:** Yabani sarımsak; (Teucrium scordium). (258b/01, 280b/18, 324b/9, 418a/25, 421a/10, 468a/18)
- yaban sedefi:** Yabani sedef. (258b/1)

- yaban şoğanı:** Adasoğanı; (*Urginea maritima*). (300b/10)
- yaban teresi:** Yabani tere. (456a/2, 458a/16)
- yaban turbu:** Yabani turp; (*Raphanus raphanistrum*). (305b/10, 456b/1, 456b/11, 458a/15)
- yabanî hindibâ:** Yabani hindiba. (311a/21)
- yarpuz:** < T. Ballıbabagillerden, çiçekleri birbirinden ayrı halka durumunda, nane türünden, kısa saplı, az veya çok tüylü, güzel kokulu bir bitki; (*Mentha pulegium*). (252a/24, 276a/16, 316b/17, 348a/5, 361b/14, 369a/21)
- yasemîn:** < Far. Yasemin; (*Jasminium officinale*). (480a/15)
- yer feslegeni:** Sütlegengillerden, otsu veya odunsu sürünge gövdeli bitki, yaban fesleğeni; (*Mercurialis*). (300a/1, 346a/25, 361a/11, 361b/22, 490a/18)
- ylanyaşdığı:** Yılan yastığıgiller familyasından, nemli ve sulak yerlerde yetişen, kök sapında sütümsü, acı ve yakıcı bir öz su bulunan zehirli bitki; (*Dracunculus vulgaris*). (300b/20, 474b/19)
- yir feslegeni:** bk. yer feslegeni. (278b/19, 286b/4, 320b/12, 391a/3, 408b/8, 457b/23)
- yir mürveri:** Mürver ağacının bir türü. (323a/6, 381a/5, 386b/10)
- yir şarmaşığı:** < T. Gebre otugillerden, nemli yerlerde, duvar diplerinde yetişen bir bitki; (*Cleome*). (327a/8, 327a/17)
- yonca:** < T. Yonca, bir çok türü bulunan çok yaygın bitki; (*Trifolium*). (333a/20)
- yoşun:** < T. Yosun. (473a/8, 473a/16)
- za' ferân:** < Ar. Safran; (*Crocus sativus*). (251a/9, 298a/13, 301b/8, 386a/11, 411a/24, 494b/7)
- zanbağ:** < Ar. Zambak; (*Lilium candidum*). (279b/5, 293a/18, 310a/11, 386a/20, 432b/23, 475a/9)
- zanbağ köki:** Zambak kökü. (300a/25, 344b/22, 386a/22, 422a/9, 437b/10, 483b/13)
- za' rür:** < Ar. Alıç; (*Crataegus*). (271b/18)
- zehr-i belbūs:** < Ar. Sünbül çiçeği. (260b/15)
- zehr-i beşala:** < Ar. Bir tür çiçek. (260b/16)
- zehr-i hıyârî:** < Ar. Hıyar çiçeği. (356a/10)
- zehr-i retm:** < Ar. Katır kuyruğu çiçeği. (307a/3, 307a/15, 307b/5, 307b/8, 324a/7, 398b/21)
- zekerü'l-a'bel:** < Ar. Bir tür bitki. (341b/18)
- zenbü'l-ḥayl:** < Ar. Ulama Yonca denilen bitki. (330a/13, 340b/24, 358b/5, 463b/5, 471a/22, 477b/21)
- zencebîl:** < Ar. Zencefil; (*Zingiber officinale*). (252a/12, 287a/15, 304a/4, 398b/14, 404b/14, 485b/25)
- zencefil:** < Ar. bk. zencebîl. (350b/22)
- zencil:** < Ar. bk. zencebîl. (288b/20)
- zerāvend:** < Ar. İlaç yapımında kullanılan bir bitki, loğusa otu, kara asma, kabakulak otu; (*Aristolochiar*). (251b/22, 297b/9, 302b/10, 387a/14, 419a/6, 495a/3)
- zerāvend-i müdahrec:** < Ar. Dişi zeravend; (*Aristolochiarotunda*). (334a/11, 387b/3, 407b/1, 477a/5)
- zerāvend-i ṭavîl:** < Ar. Erkek zeravend; (*Aristolochia longa*). (297b/4, 474a/3)
- zerdâli:** < Far. Kayısı ağacı türü; (*Armeniaca vulgaris*). (325b/1, 326b/8, 397b/19)
- zerdâlû:** < Far. Zerdali; (*Armeniaca vulgaris*). (481b/4)
- zerdâli çekirdegi:** Zerdali çekirdeği. (327a/10, 336b/23, 445b/22, 481b/11)
- zerdeçöb:** < Far. Zencefilgillerden, kök saplarından safranı andıran boyalı bir madde çıkaran,

- yaprakları sivri uçlu, çiçekleri sarı renkte, çok yıllık bir bitki; (Curcuma longa). (323b/12)
- zerenbâd:** < Far. Yabani zencefil, erdel kökü. (257a/5, 295b/23, 307a/18, 368b/4, 418a/9, 490a/9)
- zerenbât:** < Far. bk. zerenbâd. (257a/11, 258a/24)
- zernîh:** < Far. Arsenik, sıçan otu. (271a/16, 293a/18, 334b/6, 334b/20, 448a/15, 475a/23)
- zerr-ı verd:** < Ar. Altın gül, sarı gül. (296a/19, 296b/2)
- zerrîn şoğanı:** Nergis çiçeği soğanı. (342b/6, 470a/8)
- zerûr:** < Ar. Gözotu; (Astragalus sarcocolla). (303b/1, 381b/5, 381b/7, 459b/22)
- zerûr-ı âhar:** < Ar. Diğer gözotu. (459b/24)
- zevân:** < Ar. Buğdaygillerden, genellikle buğday tarlalarında yetişen, tohumu zehirli, yabani bir bitki; (Lolium temulentum). (300b/11)
- zeyt:** < Ar. Zeytin; (Olea europaea). (268a/19, 283b/17, 307b/7, 391a/25, 402b/7, 495b/11)
- zeytûn:** < Ar. Zeytin; (Olea europaea). (272b/7, 274a/7, 306a/22, 364a/3, 440b/24, 464b/3)
- zeytûn yaprağı:** Zeytin yaprağı. (271b/2)
- zûfâ:** < Ar. Çördük otu, zufa otu; (Hyssopus officinalis). (252a/3, 286a/6, 316a/17, 399b/20, 405b/13, 491b/5)
- zûfâ-ı ratb:** < Ar. Islak çördük otu. (351a/6, 369b/25, 485a/23)
- zuhûr-ı kalbiye:** < Ar. Bir bitki çeşidi. (395a/8)
- zuhûr-ı kalbiyye:** < Ar. bk. zuhûr-ı kalbiye. (404b/14, 407a/9)
- zürnebâd:** < Far. bk. zerenbâd. (371b/18)

Sonuç

İncelemede toplam 581 bitki adı tespit edilmiştir. Bu bitki adlarının 174'ü Arapça (%29,84), 99'u Türkçe (%16,98), 96'sı Farsça (%16,47), 41'i Yunanca (%7,03) diğer diller ya da iki dildeki kelimelerin oluşturduğu birleşik kelimelerin oranı %21,3'tür. Ayrıca metinde tespit edilen botanik terimlerin 43'sinin (%7,38) ise kökeni bulunamamıştır. Alıntı olan bitki adlarında ses değişmelerinden ötürü, bitki adlarının kökenlerine ulaşmak zorlaşmaktadır. Bu nedenle bazı bitki adlarına kaynak gösterilememiştir.

Bitki adlarında Arapça kökenli sözcüklerin oranı oldukça yüksektir. Gerek Eski Anadolu Türkçesi gerek Osmanlı Türkçesi sahasında yapılan diğer araştırmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Aydeniz (2021), "Bilinen İlk Türkçe Telif Tıp Kitabı Edviye-i Müfrede'de Bitki Adları ve Türkçe Sözlükteki İzleri" adlı çalışmasında en çok Arapça kökenli bitki adlarının yer aldığını bunu Farsça ve Türkçe kökenli bitki adlarının takip ettiği sonucuna ulaşmıştır. Küçükler ve Yıldız (2018), Önler (2004) de çalışmalarında benzer sonuçlar elde etmişlerdir. Ayan ve Karpuz (2020) çalışmalarında ise Türkçe, Arapça ve Farsça kökenli bitki adlarının kullanımlarının yakın olduğunu tespit etmişlerdir. Eserde genellikle Arapça kökenli bitki adları kullanılmakla birlikte, bitkiyi belirginleştirmek amacıyla diğer dillerdeki adları da eklenmiştir. Türkçe karşılığı olmayan veya Türkçesinin bilinmediği bitkiler, yabancı dildeki adlarıyla birlikte açıklanmıştır. Böylelikle metinde geçen terkipleri uygulayacak olan insanların bitkileri daha kolay anlamasını sağlamak amaçlandığı söylenebilir. Metinde geçen Türkçe bitki adlarının incelenmesi şu şekildedir:

Türkçe Olanlar

ardıc (*Juniperus*), arpa; (*Hordeum vulgare*), aķ şoğan, aķa şoğanı, ağac kavunu çekirdeği, ağac kavunu kabuğı, ağu ağacı (*Nerium oleander*), aķ günlük, aķ sandal, altun otı, ardıc ağacı, ayrıķ(đ) (*Agropyrum repens*), ayrıķ köki, ayva (*Cydonia vulgaris*), ayva ağacı, ayva çekirdeği, baldıran (*Conium maculatum*), baldırıkara (*Aspelinum adianthum*), boya, böğrölce (*Vigna sinensis*), böğürtlen (*Rubus*

caesus), böğürtlen yaprağı, buğday (*Triticum aestivum*), burç (*Viscum album*), burc ağacı, burçağ (*Vicia ervilia*), burc ağacı (*Viscum album*), çaduruşığı (*Dorema ammoniacum*), çalı, çelik (g), çilek (*Fragria*), çörek otu (*Nigella damascena*), çügân ağacı (*Saponaria officinalis*), darı (*Panicum*), delüce (*Lolium temulentum*), deve dikeni (*Silybum marianum*), diş otu (*Plumbago europea*), ebegümece (*Malva sylvestris*), ebegümece yaprağı, egreli (*Dryopteris filix-mas*), egreli köki, ekşi elma, elma (*Pirus malus*), entele (*Delphinium staphisagria*), erik (*Prunus domestica*), gelincik çiçeği (*Papaver rhoeas*), günlük (g), ılgın (*Tamarix*), ılgın ağacı, ılgın yemişi, ısrğan (*Urtica*), igde (*Elaeagnus*), ilan yaşadığı, karabaş (*Lavandula stoechas*), karabaş çiçeği, kara çöplene (*Helleborus orientalis*), kara çörek, karağoz, karğa dülegi (*Ecballium elaterium*), karğa dülegi köki, katırkıuyruğı (*Equisetum pasturel*), kavāk (*Populus*), kavun (*Cucum*), kavun çekirdeği, kınağına, kovandız (*Melissa officinalis*), koruğ, koyun otu (*Agrimonia eupatoria*), koz (*Juglans regia*), kurı üzüm, kuş üzümü, kuşkonmaz (*Asparagus officinalis*), lādin (*Picea*), oğul otu (*Melissa officinalis*), pazı (*Beta vulgaris varicla*), şakız ağacı (*Pistacia lentiscus*), şarımşak (*Allium sativum*), şarmaşık (*Hedera*), semiz otu (*Portulaca oleracea*), şığırkuyruğı (*Verbascum*), şıgır otu siñirli (*Plantago*), siñirli yaprağı, şoğan (*Allium cepa*), söğüd (*Salix*), söğüt yaprağı, söğüt ağacı, südlegen (*Euphorbia*), sünnetlüce otu (*Galium aparina*), tarı (*Panicum*), tekeşakalı (*Tragopogon porrifolius*), topalak (*Rhamnus chlorophorus globosus*), torağ otu (*Anethum graveolens*), tütün (*Nicotiana tabacum*), tütün yaprağı, üzüm (*Vitis vinifera*), yarpuz (*Mentha pulegium*), yir şarmaşığı (*Cleome*), yonca (*Trifolium*), yoşun.

Türkçe + Arapça Olanlar

ğara helile, şarı helile, şarı helile kabuğı, şarı sandal

Türkçe + Rumca Olanlar

böğürtlen filizi, yer feslegeni

Türkçe + Farsça Olanlar

ardıc tohumı, dağ servisi ağacı (*Cedrus*), ısrğan tohumı, kğnduz hayyesi (*Ferula alaeochytris*), siñirli tohumı, tatlu bādem

Arapça + Türkçe Olanlar

‘ar‘ ar ağacı, (*Juniperus*), bellūt yaprağı, bellūt yemişi, benc köki, benc yaprağı, cāvşir köki, çam ağacı, haşhāş kabuğı, haţmī çiçeğı, haţmī köki, haţmī yaprağı, heyūfarikūn çiçeğı, hindibā çiçeğı, hindibā köki, hindibā yaprağı, karanfil çiçeğı, kınbīl otu, lisān-ı şevr köki, lisān-ı ‘usfūr ağacı, ‘ūd ağacı, tut ağacı (*Morus*), zanbağ köki, zeytūn yaprağı:

Farsça + Türkçe Olanlar

benefşe çiçeğı, benefşe yaprağı, çınār ağacı, incir yaprağı, kayşı çekirdeğı, meyān köki (*Glycyrrhiza glabra*), mürver ağacı, mürver çiçeğı, mürver köki, mürver yaprağı, mürver yemişi, nār kabuğı, peygamber ağacı (*Guaiacum officinale*), peygamber çiçeğı, (*Centaurea cyanus*), rāziyāne köki, servi kğzalağı, sūsen köki, şeftāli çiçeğı, şeftāli yaprağı, şeftālū çiçeğı, tğrunc çekirdeğı, tğrunc kabuğı, zerdāli çekirdeğı, zerrīn şoğanı

Yunanca + Türkçe Olanlar

defne yemişi, feslegen yaprağı, ma‘ denūz köki, marul yaprağı, mersīn yaprağı, mersīn yemişi, pelīn yaprağı

Rumca + Türkçe Olanlar

lābada köki

Kaynakça

- Ahmet Vefik Paşa. (2000). *Lehçe-i Osmanî*. (R. Toparlı, Haz.). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Alkayış, M. F. (2019). *Türkiye Türkçesinde bitki adları*. Hiperlink Yayınları.
- Alkayış, M. F. (2023). Bilgi yarışmalarının belirleyici unsurlarından biri olarak bitki adları: “Ben bilirim” örneği. *Anlambilim MTÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(1), 284-289.
- Ayan, A. ve Karpuz, H. Ö. (2020). Eski bir tıp el yazması “Tabibnâme”de bitki adları. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-BELLE TEN*, 69 (Haziran), 7-34.
- Aydeniz, S. (2021). Bilinen ilk Türkçe telif tıp kitabı Edviye-i Müfrede’de bitki adları ve Türkçe sözlükteki izleri. A. Şahin (Ed.), *Ana dili ve yabancı dil olarak Türkçe üzerine araştırmalar* (s. 145-174) içinde. Paradigma Akademi Yayıncılık.
- Aydın, E. (2006). *Dünya ve Türk tıp tarihi*. Güneş Kitabevi.
- Baytop, T. (2007). *Türkçe bitki adları sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bursalı, M. T. (1923). *Osmanlı müellifleri*. C.3. Matbaa-i Amire.
- Demirhan Erdemir, A. (1996). Hekimbaşı Salih Bin Nasrullah (?-1669). *Türk Dünyası Araştırmaları*, (100), 195-202.
- Devellioğlu, F. (2002). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat*. Aydın Kitabevi.
- Dost, A. (2024). *Nüzhetü'l-ebdân fi tercemeti gâyeti'l-itkân (251a-497b) giriş-metin-sentaks-dizin-tpkbasım*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Adıyaman Üniversitesi.
- Gül Elbir, Z. (2000). *Gâyetü'l-beyân fi tedbiri bedeni'l-insân (giriş-inceleme-metin-dizin)*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Fırat Üniversitesi.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü*. C. 1-2. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Küçük, P. (1994). *Yadigar-ı ibn-i şerif (giriş-metin-dizin)*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Fırat Üniversitesi.
- Küçük, P. ve Yıldız, Y. (2016). Tercüme-i müfredât-ı İbn-i Baytar’daki (1b-150a) bitki adları üzerine bir inceleme. *JASSS*, (44), 13-32.
- Küçük, P., ve Yıldız, Y. (2018). Tercüme-i müfredât-ı İbn-i Baytar’daki (150b-295a) bitki adları üzerine bir inceleme (II). *TÜRKLAD*, 2(1), 109-137.
- Önler, Z. (1999). *Celalüddin Hızır Paşa, müntahab-ı şifa II sözlük*. Simurg Yayınları.
- Önler, Z. (2004). XIV.-XV. yüzyıl tıp metinlerinde Türkçe bitki adları. *Kebikeç*, (18), 273-301.
- Önler, Z. (2006). Divanü lugatit-Türk ve Kutadgu Bilig’de tıp terimleri. *Kebikeç*, (22), 135-150.
- Paçacıoğlu, B. (2014). *İlaç ve bitki adları sözlüğü*. Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Steingass, F. (2005). *Persian-English dictionary*. Çağrı Yayınları.
- Şehsuvaroğlu, B. N. (1970). *Eczacılık tarihi dersleri*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Tabip Mustafa Ebu’l Feyz (2005). *Tuhfetü'l-müteehhilin evlilik armağanı*. (İ.Uzel, Haz.). Kebikeç Yayınları.
- Telli, B. (2017). *Kenzü's-sıhhatü'l-ebdāniyye eser-i mürşid-i Osmāniye inceleme-metin-gramatikal-dizin-tpkbasım*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Adıyaman Üniversitesi.

- Tietze, A. (2020). *Tarihî ve etimolojik Türkiye Türkçesi lügati*.C. 1-9. Türkiye Bilimler Akademisi.
- Tuğluk, M. E. (2022). Türkiye Türkçesinde ve Türkiye Türkçesi ağzlarında renk adlarıyla oluşturulmuş bitki adları. *Edebi Eleştiri Dergisi*, 6(2), 269-296.
- Tuncer, H. (1978). *Yabani bitkiler sözlüğü*. Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2009). *Tarama sözlüğü* (4. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uçar, İ. (2009). *Haza kitab-ı hulasa-ı tıbb, cerrah Mes'ud (giriş-inceleme-metin-dizin)* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Unat, E. K., İhsanoğlu, E., ve Vural, S. (2004). *Osmanlıca tıp terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Dr. Ayhan Dost

Diğer Yazarlar / Other Authors: Prof. Dr. Şehrebanı ALLAHVERDİYEVA

Yazar Katkı Oranı Beyanı/Author Contribution Rate: Araştırmacılar çalışmaya eşit oranda katkı yapmışlardır.

Çatışma Beyanı / Conflict Statement: Çatışma Beyanı / Conflict Statement: Yazarlar bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkilerinin bulunmadığını, herhangi bir çıkar çatışmalarının olmadığını beyan etmişlerdir.

Etik Beyanı / Ethical Statement: Yazarlar bu makalede "Etik Kurul İzni"ne gerek olmadığını beyan etmişlerdir.

Destek ve Teşekkür / Support and Thanks: Yazarlar bu çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmadığını beyan etmişlerdir.

Yayımlanan makalede araştırma ve yayın etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'nin editör ve yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.